

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA**

ŠIKANA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autor: Kateřina Burianová

Vedoucí práce: Mgr. Martina Ramešová

20.8.2007

Abstract

The theme of this bachelor work is one of the most delicate problems from the current education, which the chicane surely is. The first part of this work contains the basic information about chicane problems. This part includes the findings not only about chicane but about its legalities, prevention and solutions. The second part is about the questionnaires processing, which are gained from the children of the 2 basic schools (7th and 8th classes).

It is very startling that chicane is a very often phenomenon in the Czech schools in the current time. The most of teachers meet the partial forms of chicane in the profession. They can't or they don't want to solve this situation.

It can be decided from the sources that the chicane increased into huge sizes in the last years. We speak about it like about a social (civil) illness. The harmfulness of this illness is waste of physical and mental health of individual or group and in the global aspect of the whole society.

The aim of this work was to chart the experiences, the opinion of pupils and their orientation in the chicane problems. I tried to catch up the parts of problems where the pupils don't orient well or they don't have the basic information. The research was performed in the 2 different schools, one from the town and one from the village. I wanted to compare the opinions of the 2 different groups of pupils.

Defined hypothesis No. 1 ("Personal experience with chicane has more than half of basic schools pupils.") *was not confirmed*.

Defined hypothesis No. 2 ("The pupils meet the chicane earlier than on the second degree.") *was confirmed*.

Defined hypothesis No. 3 ("The pupils don't have information about possible way of situation solution when they or their cousins are chicane victim") *was not confirmed*.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Šikana vypracovala samostatně a použila jen pramenů, které cituji a uvádím v přiložené bibliografii.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích 20.8.2007

.....

podpis studenta

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Martině Ramešové za podnětné připomínky a trpělivost, s jakou se mi věnovala při vypracovávání mé bakalářské práce. Dále děkuji Základní škole v Kunžaku a Základní škole v J. Hradci za ochotu a spolupráci. Svě rodině děkuji za důvěru a podporu během celého studia.

Obsah:

ÚVOD	7
1. SOUČASNÝ STAV	9
1.1. Pojem šikana	9
1.2. Příčiny šikany	13
1.2.1. Školní prostředí jako rizikový činitel	16
1.2.2. Negativistická výchova jako možná příčina agrese – šikany	17
1.3. Druhy šikany	19
1.4. Diagnóza šikany	21
1.5. Účastníci šikany	24
1.5.1. Agresor	25
1.5.2. Oběť	28
1.5.3. Předpoklady k šikanování máme v sobě	31
1.5.4. Následky šikanování	32
1.6. Řešení šikany	33
1.6.1. Několik rad žákům	33
1.6.2. Co brání efektivnímu řešení šikany	34
1.6.3. Zakrývání šikany	36
1.6.3.1. Základní varianta – komplot velké šestky	36
1.6.3.2. Rozšířená varianta – spiknutí ochránců spravedlnosti	37
1.6.4. Prevence šikany	37
1.6.5. Prevence v zahraničí	39
1.6.6. Pomoc rodičům šikanovaných dětí – Společenství proti šikaně	40
1.6.7. Preventivní hry pro zvládání agresivity a neklidu	40
2. CÍLE PRÁCE A HYPOTÉZY	42
2.1. Cíle	42
2.2. Hypotézy	42

3. METODIKA	43
3.1. Použitá metoda	43
3.2. Charakteristika výzkumného souboru	43
4. VÝSLEDKY	44
5. DISKUZE	56
6. ZÁVĚR	62
7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	64
8. KLÍČOVÁ SLOVA	67
9. PŘÍLOHY	68

Úvod

Přemýšlení, jak nejlépe a nejvýstižněji uvést svou práci, zažil každý z nás. Jak jednoduše, a přesto jednoznačně shrnout tak široké a obsáhlé téma do jediné, a přesto vypovídající myšlenky či ještě hůře slova. Jak věnovat úvodní patřičnou a zaslouženou pozornost právě... *šikanování*?!

Tématem této bakalářské práce je jeden z nejožehavějších problémů současného školství, kterým šikana bezpochyby je.

Je až zarážející, jak běžným jevem se výskyt šikany na českých školách v současnosti stává. S alespoň dílčími formami šikanování se v praxi setkává naprostá většina učitelů, často však nedovedou nebo hůře nechtějí nastalou situaci řešit. Je nezbytně nutné zabývat se touto problematikou, hledat řešení. Učitelé by neměli podceňovat úvodní příznaky, naopak by se měli soustředit na odhalení počátků šikany. Důležitý je systematický postup proti vzniku a vývoji šikanování zahrnující v první řadě preventivní programy, postupy odhalení šikany a samozřejmě i řešení a nápravy.

V masmédiích se pravidelně objevují články a reportáže mapující problematiku šikany, která se na všech stupních škol objevuje ve větší míře v důsledku společenských změn, kterými prochází jak samotná společnost, tak i vzdělávací systém. Už nelze tuto problematiku přehlížet a nepřipouštět si její existenci nebo výskyt na školách. Je nevyhnutelně nutné proti rostoucí agresivitě žáků a šikanování zakročit.

Z mnohých pramenů lze usoudit, že šikanování se v posledních letech rozrostlo do obrovských rozměrů a hovoříme o něm jako o sociální (společenské) nemoci. Zhoubnost takovéto nemoci se projevuje jako poškozování fyzického i psychického zdraví jednotlivce, skupiny a v globálním hledisku celé společnosti.

A ptáme-li se, jak lze tuto chorobu vymítit, popřípadě ji zmírnit, musíme si uvědomit, že pomoc a náprava začíná u každého z nás. Je nutné zaměřit svou pozornost na děti a poskytnout jim co možná nejčastěji pocit, že je máme rádi, že nám na nich záleží, že patří k nám a my k nim a dohromady jsme společnost. Snad příliš naivní a nerealizovatelná představa, avšak právě k ní by měly směřovat naše kroky.

První část této práce obsahuje základní teoretické informace o problematice

šikany, zahrnující poznatky nejen o šikaně samotné a jejích zákonitostech, ale i o prevenci a řešení. Jako zdroj těchto informací posloužila dostupná odborná literatura, která se stala „nosným sloupcem“ celé práce, jelikož se zabývá šikanou v podmínkách typických pro české školství.

Cílem druhé části práce bylo zjištění současného stavu šikany v jihočeských školách. Dotazníkové šetření probíhalo na dvou základních školách, ZŠ v Kunžaku a ZŠ v J. Hradci. Cíle mé práce bylo zmapovat zkušenosti, názory žáků a jejich orientaci v dané problematice. Dále jsem se snažila podchytit ty části problematiky, ve kterých se žáci špatně orientují či jim chybí základní informace. Jelikož výzkum probíhal na dvou rozdílných základních školách, jedné z města a jedné z vesnice, mým záměrem bylo i porovnat názory dvou z části rozdílných skupin žáků.

1. Současný stav

1.1. Pojem šikana

Zažije to většina rodičů. Je ráno a jejich dítě, včera čilé a veselé, si náhle stěžuje tu na bolest hlavy, tu na bolest břicha.. Některému dítěti se chce po ránu dokonce zvracet. Když se podobná situace opakuje častěji, rodiče znejistí a následuje návštěva lékaře. A pokud ten nic nezjistí, dalším krokem jsou různá odborná vyšetření. Někaký lékař přeci musí přijít na to, co se s naším dítětem děje..

Ani odborné vyšetření však nemusí skutečnou příčinu odhalit. Podstata takovýchto problémů totiž nemusí mít podklad v poruše funkce tělesných orgánů, ale v psychice. Důvodů může být celá řada, avšak v devadesáti procentech případů se pravý důvod nazývá škola. Opakovaný únik do nemoci může mimo jiné signalizovat i šikanu (25).

K samotné definici pojmu šikana je nutné objasnit nejprve jeho etymologický původ. Ten definuje Říčan (23) takto: „Slovo šikana pochází z francouzského slova *chicane*, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úředníci vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávají je pro nic za nic čekat atd.“ Podle Mládkové (18) tento pojem zavedl do české psychologie a pedagogiky pražský psychiatr Petr Příhoda, který jako první v naší republice před listopadem 1989 veřejně poukazoval na výskyt šikany v tehdejší socialistické armádě. Je tedy patrné, že počátky tohoto jevu v našem prostředí spadají do 80. let 20. století.

Význam pojmu šikana se však v posledních letech změnil. Etymologická definice nemůže vystihnout všechny současné významy. Kolář (8) uvádí: „Šikanování je všudypřítomné a může nás doprovázet celý život. Začíná v rodině mezi sourozenci, pokračuje ve školce a v dalších školách (bullying), v zájmových skupinách, na vojně, v zaměstnání (mobbing), v partnerských vztazích (domestic violence), v nemocnicích, mezi nájemníky domu a končí třeba týráním seniorů v rodině nebo v domově

důchodců.“ Je tedy patrné, že pro každou oblast výskytu šikany je nutná definice tohoto pojmu.

Slovy MŠMT (16): „Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků.“

V oblasti školství je velmi často používaný termín „bullying“ pocházející z angličtiny, který Řešetka (22) nahrazuje českými termíny „šikanovat, surově týrat“. Kolektiv autorů Průcha, Walterová a Mareš (21) uvádí definici šikany takto: „Fyzické, psychické či kombinované ponižování až týrání žáků obvykle jinými žáky, vzácněji dospělými. Probíhá buď v dyádě, nebo ve skupině. Iniciátory šikanování bývají žáci vyšších ročníků, fyzicky vyspělejší, žáci osobnostně či sociálně narušení.“ Podobný význam tohoto pojmu předkládá i Kolář (8): „Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“ Je zřejmé, že většina definic pojmu „šikana“ se v podstatě shoduje a nejvýznamnějším faktorem této shody je fyzické či psychické týrání nebo ponižování oběti. Ve stejném duchu vyznívá i vymezení tohoto pojmu, jak to činí Mládková (18), podle které se obvykle jedná o surové ponižování, přímou agresivitu a ubližování (ne vždy pouze verbální) mezi dětmi. Za projev šikanování však lze označit i opakované posměšky nebo nevybíravé poznámky o rodině adresované oběti tohoto jednání a chování.

V některých z citovaných definic se objevuje jako velmi důležitý pojem „agrese“, případně „agresivita“. Oba pojmy však nelze vnímat stejně. Agresi rozumíme určitý projev člověka v určité situaci, agresivitou pak trvalou vlastnost, kterou každý v nějaké míře máme a která je v pozadí za oním agresivním chováním (15). Význam pojmů „agrese“ či „agresivita“ bývá často vnímán negativně. Kolektiv autorů v čele s

Průchou (12) uvádí, že agresivita neboli útočnost je tendence projevovat nepřátelství, prosazovat bezohledně sám sebe a své zájmy a ovládnout sociální skupinu do té míry, která umožňuje vnucovat jí určité názory a rozhodovat o její činnosti.

J. Janata (7) jde ještě dál a říká: „Agresivitu chápeme v širším smyslu jako cílevědomé jednání, jímž chceme něčeho dosáhnout. Z tohoto hlediska je veškeré lidské jednání víceméně agresivní, i když je to jen částečně zjevné.“

Na agresivitu ale můžeme nahlížet i jinak. Nemusí se vždy jednat o nějaké nutkání k fyzickému násilí. Dá se říci, že jde o určité útočné zaměření naší energie vůči „něčemu“ (ne tedy přímo „někomu“). Tím „něčím“ může být jakákoliv překážka, problém či úkol. Problém chceme zvládnout, překážku zdolat. Kromě agresivity útočné, škodící druhému, je tu také agresivita dobrá, společensky přijatelná, ba dokonce vítaná. Bez ní by nebylo objevů, vynálezů, Nobelových cen a podobně (15).

Podobné myšlenky uvádí ve své knize i S. Kratochvíl (10). Hovoří o postoji G. R. Bacha, který zdůrazňuje agresivitu jako významnou lidskou tendenci a hájí tvrzení, že lidé nemají své agresivní tendence potlačovat, nýbrž si je připustit a využívat jich. Sám o sobě tvrdí, že udělal pro agresivní pocity a tendence to, co Freud udělal pro tendence sexuální. Je schopen kritizovat životní styl tzv. milého člověka, který se neustále usmívá a na nikoho se nezlobí. Pokud se agresivní pocity otevřeně projeví, dá se s nimi něco dělat. Pokud jsou však potlačovány a skrývány za milý zevnějšek, nelze se s nimi otevřeně vypořádat.

Existují psychologické testy, kde dítě hodnotí samo sebe, tedy své chování, touhy apod. Ty samé testy vyplňují i rodiče „za dítě“, tudíž je pak možné porovnat, jak se liší pohled rodičů a dítěte. Rodiče většinou vidí u svého dítěte více agresivity, více závislosti (na rodině, domově) a málo samostatnosti. Dítě se naopak agresivně nevidí, tvrdí však, že je mnohem více samostatné, má více odvahy a méně strachu.

Rodiče vidí u svého dítěte přílišnou agresivitu neradi. Vadí jim počítačové hry, střelení a dobývání cizího území, děsí se televizních akčních seriálů, klukovských bojů s meči a samopaly. Bojí se, aby to dítěti nezůstalo. Právě však to, co rodičům nahání strach, z dítěte dále vymizí či se promění ve vlastnosti pozitivní. Nemusí to tedy znamenat budoucí vlastnosti agresora (15).

Je nutné chápat pojem „šikana“ v jeho pravém významu a označovat jím jen to nepatřičné a nevhodné jednání a chování z hlediska pedagogického a psychologického, omezující nebo poškozující jiné děti. Mládková (18) uvádí: „O šikaně mluvíme tehdy, je-li oběť z jakéhokoli důvodu bezbranná, (fyzický handicap, neobratnost, izolovanost v kolektivu, psych. odlišnost, skupinový útok...). Jedná se tedy o asymetrickou agresi a je třeba zabránit přílišnému rozšíření slova šikana na všechno zlé a nepříjemné, čím si děti navzájem ubližují.“ Nelze tedy chápat konflikt silnějšího se slabším chlapcem o dívku jako projev začínající nebo probíhající šikany.

1.2. Příčiny šikany

Některé případy dokazující, kam až může „obyčejné hraní na silnějšího a slabšího“ dojít, jsou opravdu velmi alarmující. Naskytá se tak otázka, co vlastně bývá impulsem pro to, že se z klidného dítěte stává tyran terorizující slabší soukmenovce. Často si takoví jedinci ani neuvědomují, ba dokonce ani nepřipouští, že by osobě, kterou šikanují, mohli fyzicky nebo psychicky ubližovat, nebo ještě hůře, že by snad dělali něco špatného, společensky nepřijatelného. Neobvyklé nejsou ani případy, kdy se šikanujícím stává žák bez problémů ve škole, s výtečným prospěchem a solidními organizačními schopnostmi. O to zářející pak šikanování iniciované právě takovým „primusem třídy“ je.

Je tedy nutné vytýčit určitý způsob pohledu, po jehož uplatnění je možné šikanování rozčlenit a zařadit do příslušné skupiny. Tímto pohledem může být pojetí šikany, případně jejích příčin. Dr. Michal Kolář (8) popisuje šikanování ze tří praktických pohledů, které považuje za důležité: pohled z vnějšku – ten chápe šikanování jako nemocné chování, a dva pohledy zevnitř, rozumějící šikanování jako závislosti a šikanování jako poruše vztahů ve skupině.

Prvním přístupem je pojetí *šikanování jako nemocného chování* (8). V tomto případě bývá problematika šikany koncipována jako pohled na projevy výrazně porušující školní pravidla nebo naplňující podstatu trestného činu. Šikana jako problematika chování obsahuje několik způsobů ubližování. Jedná se o tyto případy:

- fyzická agrese a používání zbraní
- slovní agrese a zastrašování zbraněmi
- krádeže, ničení a manipulace s věcmi
- násilné a manipulační příkazy
- zraňování izolací, oklikou a „uměleckými“ výtvary

Každý projev šikanování, patřící do kteréhokoliv z pěti uvedených způsobů, je pro oběť šikany velmi bolestivou zkušeností, která většinou zanechává svoje negativní stopy i v dalším průběhu života. Je tedy patrné, že není možné zcela jednoznačně rozhodnout, který ze způsobů je pro oběť horší. Ve většině šikanování se totiž většinou stejně

projevují všechny způsoby a šikanovaný jedinec si jimi musí "projít". Situace je samozřejmě o to složitější, že každá oběť může reagovat jinak. Některému dítěti způsobuje větší bolest, ať fyzickou či psychickou, slovní agrese a zastrašování, jinému naopak agrese fyzická. I proto se zdá, že konstatování o tom, který způsob šikany je horší, není jednoduché stanovit.

Druhým přístupem v pohledu na šikanu je *šikanování jako určitá závislost (8)*. Ač se zdá tato skutečnost jako naprosto neuvěřitelná, je prokázáno, že mezi obětí agrese a agresorem se postupně vytváří určitá vazba. Tato vazba dokonce nabývá později formy závislosti, závislosti oběti na agresorovi, závislosti oběti na všech typech a formách agrese, které se mu od agresora dostává. Nejsou tak ojedinělé případy, kdy šikanované dítě i přes všechno, co si musí od šikanujícího jedince vytrpět, ho stále považuje za svého "kamaráda", zastává se ho, ba dokonce se s ním někdy i ztotožňuje. Impulsem, který k této závislosti vede, je strach. Agresor, i když to tak někdy nevypadá, má také strach, ale je schopný ho účinněji skrýt. A ukrývá ho právě tím, že ho vyvolává u jiných. Skrývá tedy vlastní strach a využívá strachu ostatních. Ti totiž často nejsou schopni tak umně skrýt tuto emoci. Je tedy patrné, že dítě, které se víc bojí, ať už o sebe nebo jiných, má větší pravděpodobnost stát se obětí šikanování.

Poslední přístup ozřejmující, kterak pojímat problematiku tohoto druhu samo účelné agrese, je *šikanování jako porucha vztahu ve skupině (8)*. Šikanu totiž nelze chápat jen jako pouhý vztah aktérů samotného procesu, protože stejně jako většina jiných událostí, se neděje ve vakuu. Naopak. Logicky musí ovlivňovat jak prostředí, tak jedince v tomto prostředí, a následně pak může být právě jedincem a prostředím znovu ovlivňována. Dochází pak k takovým situacím, kdy se z počátečního šikanování oběti jedním agresorem ve třídě postupně vyvine šikana takového rozměru, do které se až na výjimky zapojí všichni ostatní žáci třídy. Někteří noví agresori dokonce přebírají aktivní roli iniciátora agrese. Je zřejmé, že šikanování jako poruchu vztahů ve skupině je možné hledat jen u skupiny či kolektivu nezdravého, nesourodého nebo jinak problematického. U zdravé skupiny totiž vznik šikany není možný, protože samy vztahy ve skupině, přátelské vztahy, jsou zároveň účinným indikátorem a zároveň i imunitní složkou. Ve školní třídě, kde mají děti dobré vztahy, tedy k výskytu šikany nedojde a je

pravděpodobné, že její případný vznik je potlačen už v počátcích právě pozitivitou vzájemných vztahů, kdy si děti věří, pomáhají si a jsou sebevědomé.

Pro plnohodnotnou orientaci v problematice šikany je samozřejmě také nutné odhalit samotné příčiny tohoto „zhoubného nádoru“ současnosti. Musí přece existovat nějaké vysvětlení důvodů, které tyrany vedou k jejich nepřijatelnému chování. Za příčinu šikanování přitom nelze považovat jen jeden jev, jednu skutečnost. Ve většině případů se dá konstatovat, že vzniku nebo rozvoji šikany napomohlo několik jevů, které se v danou dobu odehrály v příslušné skupině a působily na sebe navzájem.

Konkrétní příčiny lze rozdělit do několika kategorií. Říčan (23) je členěn do čtyř skupin:

- tlak kolektivu
- touha po moci
- motiv krutosti
- zvědavost, nuda, touha po senzaci

V prvním případě, tedy *tlaku kolektivu*, jde většinou o klasické schéma, kdy společnost nebo kolektiv nutí chlapce, aby se choval, jak se očekává. Říčan (23) přesně uvádí: „Aby byl mužně tvrdý, nikoliv změkčilý, aby se nebál rány a aby ji v případě potřeby také sám dovedl dát.“ Tato myšlenka má přitom základy v dávné minulosti, kdy byla prakticky podporována a prosazována. Za společensky nepřijatelné byly považovány jakékoliv náznaky čehokoliv lišícího se od zavedeného systému. Jedinec byl tedy odsouzen k zavržení a posměchu, projevoval-li ve větší míře bázlivost, strach nebo choulostivost. Naopak vhodnými byli chlapci stateční, odvážní, nebojácní a samozřejmě i mužní.

U zbylých tří skupin je třeba zdůraznit, že všechny prezentují lidské vlastnosti přítomné v každém jedinci. Jsou to ty vlastnosti, jejichž existenci si člověk snaží nepřiznat. Přes veškerou snahu a skrývání však jsou v nás. Záleží pak jenom na každém zvlášť, zda je přijme jako společenskou normu, nebo naopak je bude zatlačovat do pozadí a nenechá se jimi ovládat.

Touha po moci je všudypřítomná. V našem případě se jedná o touhu ovládat druhého člověka. „Když lidi ovládáme, pomůže nám to splnit jiná přání, uspokojit jiné

potřeby. Ve hře bývá i čistě mocenský motiv, moc sama nám „chutná“, cítíme se dobře, když můžeme někoho ovládat, když je nám vydán na milost a nemilost.“ (23)

Třetí skupinou příčin je *motiv krutosti*. I ten je lidskou vlastností. Od touhy po moci se však v obecné rovině odlišuje. Touha po moci nemusí být vždy zhoubná a „smrtící“, krutost však je nepřírozená a společensky nepřijatelná v jakékoliv podobě. Jedinec by se měl snažit jakékoliv podněty tohoto typu potlačit. Nebývá však tomu tak vždy. Pro někoho je totiž příjemné, když vidí, jak druhý trpí, a pokud takovéto utrpení vyhledává a nenalézá, je logicky veden k tomu, že je sám vytváří utlačováním a násilím na druhých. Krutost se v lidech skrývá a stačí pak jen nějaký podnět a je probuzena.

Poslední příčinou šikanování je podle Říčana (23) *zvědavost*. Jedinec, který začne zkoušet někoho šikanovat, je totiž z počátku často veden právě zvědavostí. Je zvědavý, jaké to vlastně je, když má nad někým absolutní moc. Zajímá ho, jak se oběť zachová. Jak bude reagovat v situacích, které budoucí tyran vyvolá, tedy ve strachu, bolesti nebo ponížení. K motivu zvědavosti jako příčiny šikany se váže také *nuda a touha po stále silnějších vzrušujících zážitcích*. Tento motiv ke vzniku šikanování pak lze jen těžko jakkoliv omluvit. Pokud totiž někoho vede ke vzniku šikanování nebo k samotné šikaně jen nuda, pak musí být mysl takového člověka naprosto zkažená. Zdravého jedince by přece v žádném případě nemohlo napadnout šikanovat někoho jen proto, že mu to připadá legrační, zábavné nebo vzrušující, a nebo jen proto, že teď zrovna nemá co dělat a zahání nudu. Lze se domnívat, že takovému dítěti chybí soucit a také mravní zábrany, protože jinak by mu právě tyto vlastnosti v týrání jiných musely morálně bránit. Vždy je tedy na snaze v případě výskytu šikany zamýšlet se nejen nad samotným řešením aktuálního problému, ale také nad příčinami a možnému předcházení a potlačení šikany už v zárodku.

1.2.1. Školní prostředí jako rizikový činitel

Pokud dítě jednou vstoupí do školy, vstoupí i škola do života rodiny. Problémy s malými i většími školáky se mohou rozdělit do dvou okruhů – jeden se týká *školního prospěchu* a druhý *společenské situace dítěte ve škole*, tedy postavení v dětském

kolektivu, vztahů se spolužáky, s učiteli. První okruh pozornosti rodičů neujde – na ten druhý kupodivu rodiče ani učitelé nemyslí tolik, jak by si zasluhoval. Škola není pouze místem, kde dítě získává vědomosti, ale je i místem společenského života (15).

Přechodem do školy se dítě musí přizpůsobovat novému životnímu rytmu. Škola se k němu staví jako ke všem ostatním a především požaduje, aby se přizpůsobilo, „ukáznilo“, aby bylo „jako ostatní děti“. Učitel je ze začátku pro dítě nejvýznamnější osobou ve škole, stává se autoritou, která konkuruje autoritě rodičů a později také vrstevníků. Ze strany učitele je dítě hodnoceno, skoro vždy známkami, za podané výkony v jednotlivých předmětech a také za chování.

Děti si velice brzy začínají ve třídě vytvářet svou vlastní „subkulturu“, na níž jsou učitelé více či méně napojeni. Přirozené a dá se říci i pravidelné je dělení třídy na „subkultury“ dívek a chlapců. V některých případech však mohou výt tyto podskupiny zárodkem asociálních part (a to už u dětí na prvním stupni základní školy). Napomáhá tomu neangažovanost učitele, respektive jeho zřetelné preferování či zatracování některých žáků. Oddělování málo nadaných dětí může mít i mnohem nenápadnější podobu než pouze hodnocení pomocí známek či poznámek. Jedná se o poznámky utroušené během vyučování, přehlížení iniciativ dítěte, „alergických reakcí“ na prohršky proti kázni či na neznalost učiva.

Učitelův nezájem či agresivita mohou být příčinou šikanování ve třídě. Učitel svým chováním agresorům naznačí (nebo možná spíše „označí“) jedince, který je v nějaké oblasti nedostačující. Vyšší riziko sociálního selhání mají děti, které ve škole například špatně prospívají (16).

1.2.2. Negativistická výchova jako možná příčina agrese – šikany

Příkazy a stále se opakující rodičovské výkřiky: „stůj, nebo uvidíš“, „nekopej do toho“. Vše v situaci, kdy dítě nemůže stát klidně, protože nemá co dělat, křičet musí, hraje hru, nebo se nudí, tak okopává kraj chodníku. Dítě ví, co se nemá, zpočátku se tedy chová jako „poslušné“, postupně ale vymýšlí, jak to zpestřit, tudíž nakonec provokuje. Ví, že nesmí křičet, protože je někdo nemocný, ale křičí, protože chce

dospělé vyprovokovat k nějaké aktivitě. Stejně se ale nestane nic, jen se přidá nesouhlasný a halasný projev táty a mámy.

Podezříváme, křičíme, stále dokola poučujeme – ale nevychováváme. Výchova se dělá, o ní se nevypráví. Tedy – měla by se dělat. A dělat výchovu znamená nerozčilovat se a jednat pozitivně. Bohužel však převládá výchova negativistická, kde agresivita rodičů následně vyvolává agresi u dětí. Pozitivní výchova je časově náročná a vyžaduje trpělivost. Ta však v mnohých rodinách chybí **(19)**.

1.3. Druhy šikany

Nedílnou součástí problematiky šikany a nepřiměřené agresivity je samozřejmě také samotná klasifikace tohoto problému. Takováto klasifikace je velmi potřebná jak pro diagnostiku samotné šikany, tak pro jakékoliv další operace prováděné po diagnostice výskytu šikanování. Není totiž dost dobře možné jakkoliv postupovat při řešení, pokud učitel, psycholog nebo rodič vlastně neví, jaký druh šikany se u dítěte objevil. Klasifikace se uplatňuje i při samotném postupu řešení, protože odlišný druh šikany si většinou také žádá odlišný postup „léčby“. Klasifikace druhů šikany je tedy bezpodmínečně nutná.

Jeden z největších odborníků v oblasti šikany u nás, etoped M. Kolář (8), člení projevy šikany do tří dimenzí a vytváří tzv. trojdimensionální „mapu“. Rozlišuje projevy šikany:

- přímé a nepřímé
- fyzické a verbální
- aktivní a pasivní

Toto třídění je přitom nutno chápat jako základní, protože složky trojdimensionální mapy se mohou různě kombinovat a vytvářet tak další druhové schéma projevů šikany. Vzniká tak vpravdě detailní a citlivá klasifikace, kterou lze velmi snadno a zároveň účelně uplatnit. Po zkombinování tří základních projevů šikanování z trojdimensionální mapy vznikne klasifikace typů šikany obsahující osm druhů šikanování:

– fyzické aktivní přímé	– fyzické aktivní nepřímé
– fyzické pasivní přímé	– fyzické pasivní nepřímé
– psychické aktivní přímé	– psychické aktivní nepřímé
– psychické pasivní	– psychické pasivní nepřímé

Každá z těchto uvedených skupin je pak prezentována projevy, které jsou typické právě pro tento způsob šikanování (viz. tabulka 1).

Tab. 1 Osm druhů šikanování

Druh šikanování	Možný projev
Fyzické aktivní přímé	Agresoři obět' škrtní, kopou, fackují.
Fyzické aktivní nepřímé	Oběti jsou ničeny věci. Kápo pošle nohsledy, aby obět' zbily.
Fyzické pasivní přímé	Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice. (fyzické bránění oběti v dosahování jejich cílů)
Fyzické pasivní nepřímé	Agresor odmítne obět' na její požádání pustit ze třídy na záchod. (odmítnutí splnění požadavků)
Verbální aktivní přímé	Nadávání, urážení, zesměšňování.
Verbální aktivní nepřímé	Rozšiřování pomluv. Tzv. symbolická agrese (hanlivé kresby, obrázky).
Verbální pasivní přímé	Neodpovídání na pozdrav, otázky, ...
Verbální pasivní nepřímé	Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho co udělali její trýznitelé.

(Zdroj: Kolář, 2005)

Velkým problémem šikanování často bývá také skutečnost, že se tento jev neprojevuje jen jako jeden z výše uvedených osmi druhů v klasifikaci, ale dochází k různým kombinacím projevů typických pro určitý druh šikanování. Nastalá situace pak je logicky pro obět' ještě více frustrující, protože nečelí jen násilí fyzickému, ale často i různým druhům psychického ponižování.

1.4. Diagnóza šikany

Je možné, že šikana – a to i velmi závažná a nebezpečná – ve třídě nebo na škole existuje, děti jsou týrány, ponižovány, vydírány, ale učitelé a vedení školy nevědí nic určitého, protože funguje obvyklé utajení pod hrozbou ještě horší agrese. Je možné, že se děti svěřili rodičům, ale rodiče dětí se bojí, že škola buďto jejich stížnosti neuvěří, nebo nebude schopna záležitost dovést do konce a jejich dítě pak bude vystaveno ještě krutějšímu násilí. Rodiče obětí bývají také pod silným tlakem svých dětí, aby si ve škole nestěžovali.

Učitelé, kteří vědí o šikaně ve své třídě, mohou mlčet z bezradnosti nebo z obavy, že jim bude vytýkána neschopnost děti zvládnout. Ředitel tak může být paradoxně tím posledním, kdo se o šikaně dozví.

Dítě může být šikanováno i v přítomnosti učitele. Probíhá to ovšem méně nápadně a mírněji, než když se učitel vzdálí, ale máme-li oči otevřené, můžeme mnohé zaregistrovat. Jde o *přímé* známky šikany. Kromě toho je třeba se zaměřit i na známky *nepřímé*.

Jak přímé, ta nepřímé známky šikany mohou být různě závažné jednak samy o sobě, jednak v závislosti na tom, jak často se opakují (23).

Přímé známky šikany – Říčan (23) uvádí v této kategorii pět skupin:

1. Posměch – dítě bývá vystaveno posměšným poznámkám na svou adresu, často musí vydržet různé ponižování, nadávky, hrubé žerty či pokořující přezdívky.
2. Kritika dítěte – ta bývá pronášena neustále na adresu jednoho spolužáka, sám kritik přitom používá nejen nevybíravé výrazy, ale i nepřátelský a často až nenávistný tón.
3. Příkazy – dítě dostává od svých spolužáků různé příkazy, které je nuceno pod pohrůzkami, často skrytými, plnit.
4. Neoplácení ran – v každé skupině se čas od času vyskytnou situace, při nichž se děti vzájemně strkají, šťouchají, kopou a honí. Většinou však je úplně normální, že každá rána je oplácena a napadnutý jedinec si to nenechá líbit. V tomto

případě je tomu ale jinak. Je nepřírozeně nápadné, že žák nereaguje na výpady svých spolužáků a neoplácí.

5. Rvačky silnějších se slabšími – často se také vyskytnou konflikty přerůstající ve fyzickou výměnu názoru, při nichž je jeden z účastníků zřetelně slabší a snaží se uniknout. Silnější jedinec mu to však neumožní.

Nepřímé známky šikany – v této kategorii uvádí Říčan (23) devět znaků:

1. Dítě bývá o přestávkách často samo, jeho spolužáci o ně nejeví zájem, obvykle nemívá kamarády.
2. Při jakékoliv akci, např. týmových sportech, kdy kapitáni volí své hráče nebo zástupce mužstva z ostatních, bývá takovéto dítě zvoleno až mezi posledními.
3. Často se také stává, že dítě vyhledává o přestávkách přítomnost učitele nebo jakékoliv dospělé osoby, aby zabránilo další vlně násilí.
4. Má-li takovýto jedinec cokoli přednést před třídou, bývá nejistý a ustrašený, reakce ostatních pak jsou odmítavé a posměšné.
5. Svým chováním působí depresivně a nešťastně. Často mívá sklony k „neopodstatněnému“ pláči.
6. Dítě se také často zhoršuje ve škole. Jeho školní prospěch se rapidně mění k horšímu, někdy náhle.
7. Pedagog se vícekrát setkává s tím, že věci tohoto jedince jsou poškozeny nebo znečištěny, případně bývají po příchodu do hodiny rozházeny po třídě.
8. Často mívá dítě zašpiněný nebo případně i nějak poškozený oděv, ve kterém chodí do školy, případně i oblečení do tělesné výchovy.
9. Při tělesné výchově učitel objeví odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, jejichž příčinu však dítě není schopno uspokojivě vysvětlit.

Říčan (23) dále popisuje známky šikany, kterých by si jako samostatné skupiny měli všimnout nejen učitelé, ale zejména rodiče:

1. Dítě nemá kamaráda, s kterým by trávil volný čas, nepřicházejí za ním domů spolužáci či jiní kamarádi.

2. Dítě nechce jít ráno do školy, což do této doby nebylo obvyklé, odkládá odchod z domova, ztrácí chuť k jídlu, ze školy chodí hladové, i když svačinu či peníze dostává.
3. Usíná s pláčem, má neklidný spánek, špatné sny, často si stěžuje na neurčité bolesti hlavy či břicha, zvrací, snaží se zůstat doma.
4. Špatně se soustředí na učení, ztrácí o něj zájem, časté výkyvy nálad.
5. Často žádá o peníze, používá nevěrohodné důvody, může i doma peníze krást.
6. Zdržuje se doma více, než mělo ve zvyku.

Je velice důležité se tímto problémem zabývat. Pokud nikdo nic nedělá, dítě bude trpět dál, což může znamenat postižení v pozdějším životě.

Dospělí, kteří v dětství šikanu zažili, uvádějí nejružnější vážné potíže. Ženy např. nedokáží nikomu důvěřovat, mají strach z nových situací, z úspěchu. Muži mohou být také nekomunikativní, někdy se z nich stanou samotáři. U velkého množství žen i mužů, kteří byli v dětství obětí šikany, se objevil pokus o sebevraždu či se myšlenkami na ni zabývali (26).

1.5. Účastníci šikany

V souvislosti se šikanováním běžně hovoříme o agresorovi a oběti, šikanujícím a šikanovaném, popř. útočnickovi a napadaném. Nejen mezi jednotlivými agresory, ale i mezi jednotlivými oběťmi existují rozdíly, a tak se někteří autoři snaží tyto rozdíly blíže specifikovat. Bendl (1) uvádí v rámci těchto dvou kategorií několik jejich podskupin:

1. Pasivní oběti – bojácné, opatrné a uzavřené děti, často fyzicky slabé, těžko si hledající přátele. Nemají dostatek dovedností a sebedůvěry, aby se dokázaly samy ubránit.
2. Provokující oběti – schválně provokují a podněcují negativní reakce ostatních. Pošklebují se a posmívají, ale pokud jim druhí oplácejí stejnou mincí, hned si stěžují.
3. Účelové oběti – děti, které na sebe berou roli obětí, aby získaly uznání a popularitu. Často hrají roli „třídního šaška“ nebo se připojují k výtržnickému chování, aby neměly problémy s připojením do skupiny.
4. Falešné oběti – děti, které si přehnaně stěžují na ostatní. Obvykle se jejich chování zaměřuje na získání pozornosti.
5. Útočníci – oběti – děti, které jsou v některých situacích oběťmi a v jiných zase naopak útočníky.
6. Útočníci – děti pronásledující druhé bez zjevného důvodu. Předpokládá se, že tyto děti převyšují mnohé své vrstevníky svou energií, fyzickou silou a sebedůvěrou.
7. Úzkostní útočníci – děti s nejnižší sebedůvěrou, obvykle mají rodinné nebo učební problémy. Šikanováním se snaží kompenzovat snížené sebevědomí.

Jelikož je šikanování vždy záležitostí celé skupiny, máme i další účastníky šikany, ať už mají k šikanování přímý, nepřímý či neutrální vztah. Pak se dají účastníci šikany členit dle Bendla (1) ne do sedmi, ale do čtyř kategorií:

1. Agresivní neoběti – šikanující
2. Agresivní oběti – šikanující, kteří jsou zároveň šikanováni
3. Pasivní oběti – pouze šikanovaní jedinci
4. Nezúčastněné osoby – jedinci, co ani nešikanují, ani nejsou šikanováni

1.5.1. Agresor

Chorobná agresivita. Neposlušnost, vzdorovitost, vyvolávání bojů s vrstevníky. V oblasti citového prožívání dále hovoříme o zlosti vůči druhým a žárlení na ně. Objevují se tyto postoje: „Ocenění, lásku a uspokojení mohu získat buď jen já, nebo někdo druhý místo mne. Musím v boji s ostatními zvítězit, jinak jsem ztracen. Obstát mohu pouze tak, že každému nátlaku odolám a prosadím pouze to, co chci já.“ (12)

Iniciátory šikany bývají většinou jedinci starší, fyzicky vyspělejší, popř. sociálně narušené osoby. Typické pro šikanujícího je touha dominovat, ovládat druhé, necitlivost a bezohlednost. Nemá dostatečně vyvinuté sebevědomí, necítí se vinen za své činy. Snadno se urazí, má sklon vidět agresi proti sobě i tam, kde žádná není. Ubližovat druhým je pro něj radostí. Existuje u něj zvýšená potřeba sebeprosazení. Pro některé agresory je typické, že svou oběť vidí jako méněcennou bytost, pro kterou platí jiná pravidla. Agresor přesouvá zodpovědnost za šikanování na oběť: „Vždyť si o to říkal.“ „Koledoval si o to.“ „Neměl provokovat.“ Projevovaná slabost a bezbrannost ho pak nutí chovat se agresivně (1).

Šikanují dívky i chlapci. Avšak u každé této skupiny se formy šikany liší. Zatímco chlapci si někdy vybírají oběti z řad obou pohlaví, děvčata se převážně šikanují jen mezi sebou. Mezi šikanujícími je dle výzkumů třikrát více chlapců než dívek, avšak nemusí to být pravda, děvčata mívají totiž větší strach se s šikanou svěřit (1).

Existuje také rozdíl mezi formami šikany u chlapců a dívek. Chlapci často projevují zvýšenou agresivitu obecně – i ve svém chování vůči dospělým (rodičům, učitelům). U chlapců jde obvykle o fyzické násilí, ale může se jednat i o vyžadování

různých služeb pod hrozbou násilí, vymáhání peněz či jiného majetku, ponižování před skupinou či „jen“ posměch a nadávky. U děvčat je častější šikana psychická (nadávky, posměch a často i vyloučení ze skupiny), tato forma může být velmi krutá, obtížněji prokazatelná a podle některých studií poškozuje oběť vážněji než šikanování tělesné, které je viditelnější a lze se mu snáze bránit. Šikana mezi dívkami může nabývat morálně odpornějších forem, než je tomu u chlapců (13).

Dle badatelů se agresivita (neboli sklon k agresivnímu chování) vytváří v předškolním věku, podle některých autorů již v prvních letech života. Určitou roli hrají temperamentové dispozice, zejména vznětlivost a impulsivita a menší citlivost k možným následkům jednání. Tyto vlastnosti však samy o sobě nevedou k agresivitě. Musí k nim přistoupit určitý způsob výchovy, resp. zacházení s dítětem. Nejvíce patrně dítě poškodí citový chlad, ponižování, nedostatek vřelého zájmu, lhostejnost až nepřátelství, prudké výbuchy negativních citů nebo dokonce nenávist. V mnoha případech pocházejí agresori z rodin, kde se buď otec, nebo matka, popř. oba současně dopouštějí fyzického nebo citového násilí. Tím své děti učí, že násilí a agrese jsou vhodné prostředky, aby člověk dosáhl svého (23).

Za hlavní hnací motor konání agresorů je možné považovat dva motivy a to *krutost* – skvělý pocit z utrpení a ponížení šikanované oběti – a silná *touha po moci*. K tomu, aby někdo někomu ubližoval, existují ale i další motivy, které se k těm hlavním přidávají či je předbíhají. Je to např.:

- *motiv upoutání pozornosti* – agresor touží být středem zájmu, chce získat obdiv a přízeň ostatních.
- *motiv zabíjení nudy* – šikanování přináší agresorovi vzrušení, nachází, co ho skutečně baví, má pocit, že skutečně žije.
- *motiv „Mengeleho“* – agresor je badatel – hledá tajemství člověka tím, že zkouší, co vydrží.
- *motiv žárlivosti* – závidí dobrému žákovi učitelskou přízeň, proto se mu mstí.
- *motiv prevence* – agresor kdysi býval obětí – nyní začne na novém místě pro jistotu šikanovat sám, případně se přidá k agresorovi

Z praktického hlediska rozlišujeme tři typy agresorů, iniciátorů šikany (8):

První typ: Jedinec se jeví jako hrubý, primitivní a impulzivní. Mívá většinou mnohem více energie než vůbec dokáže využít a neví si s ní rady. Často se potom objevují kázeňské problémy a chybějící vztah k autoritě nebo hodnotám. Nezřídka bývá takovýto jedinec zapojen do trestné činnosti, kterou páchá jako organizovaný člen gangu. Jakýkoliv kontakt s ním je často velmi nepříjemnou zkušeností. Šikanování bývá velmi tvrdé a nelítostné, často masivní. Od svých obětí vyžaduje absolutní poslušnost. Lze také jednoznačně konstatovat, že ostatní cíleně zastrašuje. V pozadí tohoto typu iniciátorů stojí většinou rodina a agrese nebo brutalita vyskytující se v ní. Nezřídka byl současný agresor v minulosti obětí násilí a šikanování svých rodičů, případně sourozenců. Současný stav, kdy tím, kdo šikanuje a rozhoduje o osudech jiných, je on, chápe jako pomstu. Možností také je, že to, co se mu stávalo dříve, napodobuje. Oběti už ale není on sám, ale někdo jiný.

Druhý typ: Jeví se jako velmi slušný a kultivovaný chlapec. Většinou se jedná o ten typ žáka, u něhož si učitelé něco jako šikanu většinou nedovedou představit. Naopak. Takový žák je klidný a navenek bezkonfliktní. Bývá však uzavřený, zvýšeně úzkostný. Někdy se u jedinců tohoto typu mohou vyskytovat i sadistické tendence v sexuálním smyslu. Určité sadistické tendence, i když třeba jen ve velmi malém množství, pak projevuje i v samotném šikanování, v násilí a mučení. To bývá cílené a rafinované. Většinou však zůstává oku nepozorného pedagoga ukryto, protože se děje ve skrytu a jeho výskyt mohou odhalit jen určité nepřímé známky a náznaky. Závisí tedy na učiteli, jak moc je sžitý se svou třídou a jak pozorně ji sleduje a vnímá. Na pozadí tohoto typu lze opět hledat rodinu a atmosféru v ní. Nejde tentokrát o brutalitu, i když i takové případy se mohou vyskytnout. V rodině se však spíše uplatňuje vojenský dril bez projevení lásky, porozumění a empatie k dítěti. Častá jsou také vysoká očekávání rodičů, důsledný a náročný přístup. Dítě jejich očekávání není schopno plnit a uchyluje se k jinému „odreagování“.

Třetí typ: Jedinec náležející do tohoto typu je optimistický a dobrodružný. Ve skupině mívá často pověst zábavného a výmluvného „srandisty“ a bývá velmi oblíbený. A oblíbený bývá většinou i mezi pedagogy. Nejsou ojedinělé případy, kdy šikanoval

oblíbený a uznávaný předseda třídy, chlapec s výborným prospěchem, bezproblémovým chováním. Ale jen navenek. Mívá značnou sebedůvěru. Takového iniciátora lze označit za velmi nebezpečného, a to zejména morálně. Nešikanuje totiž kvůli svým vlastním problémům nebo jako kompenzaci svých zážitků prožitých v mládí, ale z nudy nebo tak pro „srandu“. Snaží se tímto svým jednáním pobavit sebe i ostatní a ubližovat někomu jen tak nebo pro zasmání ostatních, což je morálně naprosto nepřijatelné. I tentokrát lze vidět na pozadí rodinu. Rodina na dítě v tomto případě nepůsobí vhodně v oblasti morálních hodnot, většinou vedení k těmto hodnotám zcela schází. V rodině bývá také často přítomná určitá sklíčenost, deprivace a pozorovatel by v ní krom mravních hodnot marně hledal i hodnoty duchovní (8).

1.5.2. Oběť

Říká se, že zlí psi „vyčenichají“ lidi, co se jich bojí, a pokoušou spíše je než ty, co své obavy nedávají najevo (4).

Drtivá většina agresorů jedná stejně – vyhlédne si snadnou oběť. Jestliže dítě patří mezi utlačované a nesmělé, jistě mu hrozí víc než ostatním, že se jednoho dne stane obětí agrese – avšak neznamena to, že se tak musí stát. Nesmělost je vlastnost, která se stěží skrývá. Právě ona ovlivňuje mezilidské vztahy, způsob mluvy, chování. Dá se vycítit („vyčenichat“) už z dálky.

Jakákoliv jiná viditelná známka slabosti (například fyzické nebo mentální postižení) bude mít pravděpodobně stejné důsledky jako velká nesmělost – z osoby, která je jeho nositelem, se stane přitažlivá kořist, neboť je to kořist snadná. K oslabení dítěte může přispět jakákoliv odlišnost – stačí mít dobré známky ve škole, milovat jinou hudbu než tu ve třídě „uznávanou“, nosit levné a ne zrovna „trendy“ oblečení atd. (4)

Jak už jsem tedy uvedla, většinou si agresor vybere konkrétní oběť, u níž si je téměř jistý, že nebude klást odpor ani se bránit. Proč se právě toto dítě nebrání a smíří se s agresí? Možnost číslo jedna: je realista. Stojí proti němu šéf bandy, který je daleko větší a silnější. V takovém případě je lepší se podvolit..

Často se jedná o děti, které si dobře neosvojily pravidla hry života ve

společnosti. V kolektivu je potřeba umět se postavit a hlavně se učit, jak si poradit své, bez pomoci jiných (4).

Dítě, které jeho rodiče až příliš hýčkají a ochraňují, není schopné případný problém ovlivnit a samo najít řešení. Rodiče dělají vše za něj, dítě se nenaučí vytvořit si vlastní strategii jak reagovat, jak se přizpůsobit a jak se bránit.

Na druhou stranu jsou rodiče, kteří jsou na citové projevy skoupí, nikdy dítě neobejmou, neprojeví ani kapku něžnosti. Pak hovoříme o citovém strádání. Takové děti mají pak nízké sebevědomí – nejsou dobré k ničemu, ani k tomu, aby je měl někdo rád. Neznají pocit vnitřního bezpečí, nikdo je nikdy nepodporoval v tom, aby se cítily silné. Jedná se o „skvělé oběti“ – jsou slabé, poddajné a schopné všeho, aby si získaly lásku.

Ne vždy však musí jít o nedostatek citu. Existují totiž i případy nedostatečné výchovy, a to když rodiče potomka nepoučili, kde jsou hranice toho, co je ještě možno tolerovat a co už ne. Jak si může dítě domyslet, že bytí není úplně normální a spravedlivé, když vidí, že otec doma všechny mlátí? Aby se mohlo bránit, musí se naučit jak respektovat sebe sama i okolí, tak odmítnout násilí fyzické i slovní. Tak tomu bohužel ve všech rodinách není (4).

V mnoha případech může za agresí obyčejná náhoda. Dítě se v nesprávnou chvíli octne na nesprávném místě. Zkříží cestu bandě výtržníků, která má chuť se prát a to s kýmkoliv. A protože nikdo jiný na místě není, oběť se našla. Nebo má jen smůlu a podobá se osobě, kterou agresor nesnáší. Anebo má tmavou pleť, je židovského původu a narazí na silně rasisticky založenou osobu. Agresi může zapříčinit jen „maličkost“ (4).

Co cítí? Je to stejné, jako když je dítě malé – rodič by rád v přímém přenosu sledoval jeho nejtajnější myšlenky, aby věděl, co se mu odehrává v hlavě. V případě agrese se takovéto rodičovské přání zdvojnásobuje. „Co cítí moje dítě bezprostředně poté, co bylo uraženo, okradeno, zbito nebo ještě hůře – znásilněno? Možná se mi svěří.. ale možná taky ne.“

Jsou různé možnosti, jak může dítě reagovat. Je důležité vědět, že následky agrese mohou být pro každé dítě jiné, budou se lišit podle osobní minulosti oběti a jejích vlastností. Například chlapce, který má dostatek sebevědomí, je samostatný a obklopený rodinou, výprask od staršího studenta sice pravděpodobně nenechá úplně chladným, ale určitě se po něm nervově nezhroutí. Jeho nadměrná sebejistota bude možná jen lehce pošramocena. Stačí, když o tom mluví s okolím, a získá tak pomoc, podporu a jistotu, že se to nebude opakovat. Velice rychle se s jakýmsi ponížením vyrovná. Naopak chlapci, který se doma dočká tak akorát „výprasku“ a nějakou podporu a jistotu vůbec nezná, zhorší fyzický útok jeho chabé sebevědomí a prohloubí trhliny v pochroumané psychice. Dítě je hluboce zraněno a nenastolí si žádný obranný plán do budoucna (4).

Z hlediska následků je důležité se zmínit o druzích, síle a intenzitě agrese, protože bití se od nadávek samozřejmě liší. Když dojde na rány, oběť se musí vyrovnat nejen se stopami fyzické agrese, jako jsou podlitiny či někdy až viditelné jizvy, ale také s psychickou újmou, hlavně strachem. Dá se říci, že čím méně byl útok předvídatelný a čím méně jej dítě očekávalo, tím těžší jsou následky. V překvapení dítě není schopné obranně reagovat, cítí se „nahé“, vydané napospas agresorovi. Navíc bez jakékoliv ochrany. Psychika dítěte je zasažena a to bolí!

I když každý snáší agresi jinak, existují dva pocity, které se vyskytují u většiny obětí – jsou to stud a vina. Nejprve přichází stud: *„Co si o mě kamarádi pomyslí, až zjistí, že jsem se neubráníl či nekladl odpor? Budu pro ně padavka, slečinka, zbabělec...“* Následuje pocit viny: *„Třeba mají pravdu. Nemůžu být o moc lepší, než tvrdí, když se jim nedokážu ubránit...“* Nakonec dojde k výměně rolí a oběť se vžívá do role viníka: *„Ti, co mi to udělali, k tomu musí mít pádný důvod, a já jsem si to musel zasloužit...“* Jedná se o výmluvu, jakou si napadený vytvoří, aby dokázal snést naprosto neopodstatněný a nespravedlivý útok (4).

Tab. 2. Charakteristika protagonistů šikany:

Agresor	Oběť
tělesně zdatný	odlišnost ve vzhledu nebo v projevech
motoricky obratný	zralý intelekt a odmítání tělesného násilí
sebevědomý, nebo naopak vnitřně nejistý	tělesná slabost nebo neobratnost
touží dominovat	nízký socioekonomický status rodiny jako sociální znevýhodnění
toleruje a přijímá tělesné násilí jako legitimní nástroj prosazování	povahová plachost až bojácnost
má sníženou schopnost vcítit se do pocitů jiných lidí	nízké sebevědomí
vznětlivý, impulzivní citově chladná výchova založená na trestání	úzkostně pečlivá maminka rasová nebo kulturní odlišnost
agresivní, výrazně se prosazující rodič, tolerující a používající tělesné násilí	neoblíbenost v kolektivu
nižší socioekonomický status rodiny	

(Zdroj: Pöthe, 1996)

1.5.3. Předpoklady k šikanování máme v sobě

Říká se, že agresori, kteří krutě šikanují své bližní, jsou agresivní psychopati. Zlo patří do jakési oblasti psychopatologie. Avšak není to tak úplná pravda. Většinou se totiž nejedná o nemocné sadistické psychopaty. Jsou „jen“ mimořádně egocentričtí a egoističtí. Krutost a agrese, které jsou v určité míře v každém z nás, nemají větší zábrany k „bujení“. Nejedná se tedy o problém psychopatologie, ale o problém duchovního rozměru člověka a jeho morálky.

Milan Kolář (8) uvádí jakési postřehy R. Gödtela: Mučení a popravy vždy přitahovaly publikum. Lidská krutost vždy lačnila po krvi, kochala se slzami obětí. Při popravách se lidé bavili jako na nějaké slavnosti.

Většinou se nejednalo o potrestání, ale také o pokoření a ponížení daného člověka. V každé historické době existovaly různé pláště hanby, trestající masky či různé pranýře. Mučitelé zavírali oběti do klecí, zavěšovali do košů, přibíjeli ke kůlům. Kdokoliv měl pak možnost danou osobu urážet, poplivat i udeřit.

Odlišuje něco člověka od zvířete? Člověk je vždy ochoten vykořisťovat svého bližního, způsobit mu utrpení, ranit ho. Mučení je speciálně lidský vynález, snad jedině strach z trestu a vláda zákona brání tomu, aby člověk ve své krutosti nepáchal ještě více škod (8).

1.5.4. *Následky šikanování*

Šikana je těžkou poruchou vztahů ve skupině, má systémový charakter a zasahuje celou skupinu. Šikanování tedy nepoškozuje pouze oběti, ale i agresory, další členy skupiny a skupinu jako celek. Bolest šikanování však překračuje i hranice postižené skupiny. První na řadě bývá rodina oběti, která je tragédií dítěte hluboce zasažena (8).

Skrytá či pozdě odhalená šikana způsobuje škody všem členům skupiny. Hlavní účinky jsou čtyři:

- poškození fyzického a psychického zdraví obětí – šikana obětí poškozuje dlouhodobě a někdy i trvale, ohrožuje i její život
- fixování antisociálních postojů u agresorů (až celková připravenost pro trestnou činnost)
- ztráta iluzí o společnosti u ostatních členů skupiny
- snížený efekt pedagogického působení u skupiny jako celku (8)

1.6. Řešení šikany

Teoreticky je škola místem, kde by dítě mělo být v pohodě a v bezpečí. Je mezi lidmi, které zná, uzavřeno před vnějším světem, a s dospělými, kteří jsou sice občas protivní, ale v podstatě jim na dítěti záleží a mají s ním ty nejlepší úmysly.

Prostor školy se však od každodenních situací, ve kterých můžeme udělat nějaká opatření, abychom se vyhnuli nebezpečným situacím, trochu liší. Ve škole dítě nemá tolik možností na výběr – musí být při vyučování ve třídě, přesně ví, kde a co bude celý den dělat, ale hlavně – musí do ní chodit, takže pokud se ve škole dostane do problémové situace, řešení, že by tam nechodilo, nepřipadá v úvahu. Zásadou číslo jedna je tedy řešit problémy hned od začátku, aby mohlo dítě chodit do školy beze strachu, že se mu něco hrozného přihodí.

K šikanování dochází ve školách proto, že se proti němu nic nedělá. Což není chyba jen šikanujících, ale také obětí, které o tom nikomu neřeknou, i lidí, kteří o šikaně vědí, ale nezasáhnou. V neposlední řadě se jedná také o chybu učitelů, kteří jsou přesvědčeni, že šikana na školách vždy byla a vždy tam bude. Co tedy dělat, aby šikana zmizela jednou provždy? (5)

1.6.1. Několik rad žákům

Začíná to u nadávek... Nejlepším způsobem, jak zatočit s někým, kdo dítě šikanuje, je ukázat mu, že se šikanovat nenechá. Agresoři se většinou zaměřují na osoby, o kterých si myslí, že jsou zranitelné a slabé, pokud se jim tedy dítě bude takto jevit, stane se pro ně snadným terčem. Člověk, který někoho šikanuje, je svým způsobem sám slaboch s komplexem méněcennosti, který si zvyšuje sebevědomí tím, že někoho jiného straší a ponižuje. Proto je nejlepší postavit se mu na odpor, ale v žádném případě nevyvolávat hádku či rvačku – nesnížit se na jeho úroveň. Vhodné je např. podívat se agresorovi přímo do očí a říci: „Hele, mě fakt nezajímá, co ty si o mně myslíš,“ otočit se a odejít (5).

Když to zajde dál... Když dá někdo dospělému facku, praští ho, kopne či ho

jakkoliv jinak zraní, existuje pro to celá řada názvů: přepadení, násilné napadení, ublížení na zdraví či těžké ublížení na těle. Stane-li se něco takového dítěti či teenagerovi, jedná se o šikanování. Bohužel to však není pravda, neboť každé fyzické napadení je stejně vážná věc. Dítě by nikdy nemělo takovou šikanu ignorovat, nikdo nemá právo na něj vztáhnout ruku. Takovou šikanu je vždy třeba hlásit.

Ohlásit či neohlásit... Lidé mívají většinou nechuť k tomu šikanu ohlásit. Hovoří se o „práskání“, jako kdyby to bylo něco hnusného, nedůstojného. Když někdo ohlásí šikanu, neznamená to, že je slaboch, právě naopak – dokazuje tím, že se nebojí a že má dostatek sebevědomí na to, aby se šikanovat nenechal. Nejtěžší je ohlásit to rodičům. Oběť nechce, aby byli smutní a bylo jim líto, že jejich dítě není tím nejoblíbenějším ve třídě. Dalším problémem, zda šikanu ohlásit či ne, je strach, že se ten, kdo šikanuje, bude mstít.

Když však dítě šikanu neohlásí, znamená to, že:

- ten, kdo šikanoval, vyhrál
- šikanování bude pokračovat

Ohlášení rozhodně přináší úlevu. Dítě tím neprokazuje službu nejen sobě, ale i ostatním, neboť většinou nemívá agresor pouze jednu oběť. Pomůže tím tedy nejen sobě a těm, kterým dotyčný někdy ublížoval, ale i těm, které by eventuálně šikanoval příště (5).

1.6.2. Co brání efektivnímu řešení šikany

Dle Bendla (1) existuje mnoho faktorů, které brání efektivnímu řešení šikanování. Na jedné straně se může jednat o jakési hraní „mrtvého brouka“ ze strany školy, která může popírat nebo zamlžovat pravý stav věcí, na straně druhé může jít i o zatloukání agresorů či strach obětí přiznat, že jsou týrány. Dalšími faktory mohou být například nekompetentnost některých učitelů, nezájem ze strany nadřízených orgánů vytvářet žákům a učitelům podmínky pro předcházení šikanování či pověstné házení klacků pod nohy ze strany rodičů apod.

Existuje tedy celá řada faktorů, které komplikují řešení šikany a dohromady

tvorí začarovaný kruh, ze kterého není možné velmi často úspěšně vyústit. Pro ukázkou uvedu některé z nich.

- **Nepřehlednost situace** – v určitých případech je velmi těžké rozpoznat, kdo je agresor a kdo oběť, oběť je totiž velmi často šikanováním ze strany agresorů také dohnána k agresi (už se jinak nedokáže bránit). To činí situaci značně nepřehlednou. Také je vhodné zmínit se o zvláštní skupině dětí, které jsou zároveň agresory i oběťmi šikany.

- **Nezájem vedení školy přiznat existenci šikany** – V dnešní době probíhá mezi školami boj o žáka. Je tedy přirozené, že škola nemá zájem přiznat existenci šikany. Kdo z rodičů by zapsal své dítě do školy, kde se hlásá: „Pojďte k nám – je tady šikana“?

K tomu všemu se velice často vedení školy obává reakce České školní inspekce, co se týče přiznání existence šikany ve škole, či Rady školy nebo orgánů, které rozhodují o odvolávání ředitelů a vyhlašování konkurzů na uvolněná místa. Ředitelé jsou si totiž vědomi, že přiznáním výskytu šikany na jejich škole by mohli být obviněni z nekompetentnosti svěřenou instituci spravovat.

- **Učitelé** – Zde je důležité zmínit se hlavně o nezájmu učitelů přiznat existenci šikany ve své třídě (škole). Často se stává, že učitelé o šikaně ve své třídě vědí, ale nepřiznají to ani rodičům, ani kolegům, natož vedení školy, protože v ní vidí své osobní selhání.

Tak vzniká začarovaný kruh, neboť, kde šikana oficiálně neexistuje, není třeba ji řešit. Někteří učitelé jakoby nevidí, neslyší, popř. žáka, který se svěřuje s tím, že je šikanován, odbudou s tím, že si vymýšlí, nebo ho napomenou, že žalovat se nemá.

- **Žáci** – Další důležitý faktor, můžeme sem zařadit například strach oběti šikanování oznámit, obtížnost přiznat, že ji někdo nemá rád, strach, že pokud něco řekne, bude vypadat jako žalobníček a zrádce. Mimo jiné sem také patří strach žáků, kteří nejsou šikanováni, zastat se obětí, neboť následkem toho by mohli být obětí sami.

- **Rodiče** – Někteří rodiče často vedou své děti k násilí, aby se dokázali uplatnit v

kolektivu, nebo komplikují vyšetřování šikany, poněvadž nevěří, že jejich dítě by skutečně mohlo být jejím aktérem. Rodiče obětí naopak odmítají řešení šikany z toho důvodu, aby svým dětem ještě více nepřitížili (1).

1.6.3. Zakrývání šikany

Do kontextu „začarovaného“ kruhu šikanování řadíme překážky, které komplikují učitelskou snahu úspěšně se se šikanou vypořádat. V mnoha případech se jedná o známé házení klacků pod nohy. Z hlediska účinné obrany proti šikanování je důležitá znalost tzv. zakrývacího a protiúdravného systému, jeho základní i rozšířené varianty. Jedná se o zkoumání mechanismů, které se vymykají běžným zkušenostem a zpochybňují snahu vyšetřovat a léčit šikanu (8).

1.6.3.1. Základní varianta – komplot velké šestky

Tzv. velkou šestku tvoří tyto překážky vyšetřování:

1. *Od oběti lze těžko získat podrobnější a často i objektivní informace* – oběti se těžko hovoří o tom, jak byla týrána, má strach, obává se ztráty posledních zbytků sebeúcty, někdy může mít i zvnitřněný zákaz „bonzovat“, při prozrazení agresora cítí pocit viny (identifikace oběti s agresorem).
2. *Agresori často úporně a vynalézavě lžou, používají falešné svědky a nutí oběti ke lhaní nebo odvolání výpovědi* – agresor často promění role a celou situaci otočí („obráť pravdu naruby“).
3. *Pro ostatní členy nemocné skupiny je příznačný strach vypovídat, chápou to jako „bonzování“* – nejhorší je, pokud se pedagog ptá na záležitost, která se stala, před ostatními spolužáky
4. *Někteří rodiče agresorů chrání své děti za každou cenu* – rodič bagatelizuje, neunes pravdu, že jeho dítě šikanovalo slabší spolužáky, že jednalo jako tyran.
5. *Někteří rodiče obětí se obávají spolupracovat při vyšetřování* – rodič se bojí o zdraví a život svého dítěte, nechce, aby se něco vyšetřovalo.

6. *Při některých typech pokročilých šikan pedagogové chrání vůdce agresorů a nevědomě brání vyšetřování* – daný žák (agresor) je velmi zdatný, sympatický, skvěle spolupracuje, vychází vstříc, plní požadavky, je považován za jednoho z nejlepších žáků, profesor se svého „anděla“ nechce vzdát (8).

1.6.3.2. Rozšířená varianta – spiknutí ochránců spravedlnosti

V tomto případě mechanismus bránců vyšetřování šikany přesáhne hranice školy. Na potlačení pravdy a svalení viny na oběť se podílejí všechny autority, které by měly spravedlnost ve škole ochraňovat: nadřízené orgány školy, školní inspektor, ministerský úředník, policista, psychiatr aj. Podstatným důvodem bývá např. bagatelizace celého problému, obecný postoj některých lidí oběti očerňovat, ale hlavně neznalost mimikrů, které může šikana pro svou ochranu používat – a to včetně „komplotu velké šestky“.

Rodiče oběti se velmi často setkávají s negativním postojem vedení školy poté, co šikanování svého dítěte ohlásí. Rodiče nemají zlé úmysly, pouze prosí o pomoc. Ředitelé škol však nejsou zpravidla na řešení šikany připraveni, cítí se ohroženi. tím pádem nereagují odborně, ale obranně. Často se stává, že šikanu popřou, výpověď oběti zlehčí či zpochybní. Pokud si rodiče nenechají toto vše líbit, brání své dítě dál a stěžují si např. nadřízenému orgánu, na České školní inspekci či ministerstvu školství apod., dochází k válce. Ředitelé totiž berou danou věc velmi osobně a okamžitě svolávají „armádu věrných“ (z řad podřízených i vlivných známostí) na podporu svých tvrzení. Proti tomu jsou rodiče většinou bezmocní. Projevem jejich nespokojenosti s tímto častým školským přístupem je proto založení „Občanského sdružení rodičů proti šikanování“ (8).

1.6.4. Prevence šikany

Mezi možnostmi, jak předcházet a čelit šikanování, patří spousta opatření, zásad a prostředků. Mimo jiné je to porozumění situaci, za které k šikaně dochází, vědomí o

jejích příčinách a možných stádiích nebo informovanost žáků o linkách důvěry, na které se v případě potřeby mohou obrátit. Tím nejdůležitějším v prevenci šikanování je hledání způsobů, jak ovlivnit specifické rizikové faktory jak u oběti, tak u agresora a vytváření zdravého veřejného mínění třídy (skupiny), ve které dochází či může docházet k šikaně (1).

Podobně jak je tomu u většiny nemocí, i o šikaně se dá říci, že je mnohem jednodušší, účinnější a levnější jí předcházet, než ji později – často až příliš pozdě – odstraňovat nebo proti ní bojovat.

Prevence šikany je na místě jak tam, kde k ní zatím nedochází (či zatím nebyla zpozorována), tak i tam, kde se šikana vyskytuje a kde jde o to, aby se tyto problémy již neopakovaly (23).

Rozlišujeme prevenci:

– **Primární** – O tomto druhu prevence hovoříme v případech, kdy k šikaně ještě nedošlo. Spočívá převážně v informovanosti žáků, ale i samotných učitelů, výchovných poradců, vychovatelů, ředitelů a školních inspektorů, že tyto formy chování nejsou neškodnou legrací a zábavou a měli by být seznámeni zejména s negativními důsledky šikany, a to jak pro její oběti, tak pachatele. Nejlepší ochranou proti šikanování je budování bezpečných, otevřených a kamarádských vztahů mezi členy třídy (6).

– **Sekundární** – Tento způsob prevence uplatňujeme v situacích, kdy k šikaně už došlo, a my se snažíme o to, aby se problémy již neopakovaly. Patří sem včasná diagnostika, bezodkladné vyšetření šikany či pedagogická opatření, mezi které můžeme zařadit ochranu oběti před dalšími útoky, rozhovor s rodiči oběti i agresora, komunikace s ostatními rodiči a třídním kolektivem. K sekundární prevenci samozřejmě také řadíme výchovnou práci s agresory – různé postihy, tlumení agresivních sklonů, výcvik sociálních dovedností, zaměstnání vhodnou činností či pochvala za zvládnutí impulzivity v provokující situaci (1). Rodičům obětí i agresorů se doporučují návštěvy v ambulantním oddělení střediska výchovné péče pro děti a mládež nebo v nestátních

organizacích majících obdobnou náplň činnosti jako střediska výchovné péče (krizová centra apod.). Při závažnějších případech šikany může škola podat návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu. Oběti šikanování se doporučuje nabídnout psychoterapeutickou péči pedagogicko - psychologické poradny nebo jiného poradenského pracoviště. Dítě by také mělo vědět, že se kdykoli může samo anonymně svěřit zavoláním na Linku bezpečí (6).

– **Terciální** – Terciální prevenci chápeme ve smyslu zabránění dalšímu asociálnímu nebo antisociálnímu chování původce šikany. Spočívá v oddělení agresora od oběti šikany, ve změně klimatu na škole, které by se mělo stát více otevřenější problémům, ale také méně lhostejné, se snahou je vyřešit. Klima má být důvěryhodné, se stanovením jasných pravidel, norem, ale i sankcí. Terciální prevence dále spočívá ve spolupráci agresora se střediskem výchovné péče, nebo dalšími výše uvedenými institucemi, zabývajícími se problematikou prevence sociálně patologických jevů (6).

1.6.5. Prevence v zahraničí

Zde jsou uvedena základní preventivní opatření některých evropských států:

- Ministerstva poskytují školám bezplatně metodické materiály.
- Odborníci z nevládní organizace Kidscape se zapojují do přípravy učebních materiálů (Velká Británie).
- Pořádají se konference, pracovní setkání apod..
- Opakovaně se vysílá informační videofilm v televizi (Velká Británie).
- Na boj se šikanováním se věnují značné finanční částky. V posledních letech se pohybují tyto částky ve Velké Británii okolo 14-16 miliónů liber.
- Ve Francii zřídili speciální poradnu pro centralizování informací a řešení šikanování na školách.
- Boj proti šikanování je zakotven ve švédském školském zákonu. V něm se říká, že všichni členové školního společenství musí každý den bojovat proti všem

formám ponížení, jako je šikanování a rasismus.

- Ve Velké Británii vybudovali specializovanou linku pro šikanování jakou součástí linky důvěry pro děti.
- Ve Švédsku existuje v justici funkce ombudsmana pro práva dětí a mládeže (8).

1.6.6. Pomoc rodičům šikanovaných dětí – Společenství proti šikaně

Společenství proti šikaně vzniklo z iniciativy rodičů dětí postižených šikanou. Při hledání pomoci se totiž setkali s nezájmem, nepochopením a arogancí. Společenství se snaží nejen pomoci v jednotlivých případech ostatním postiženým, ale usiluje i o celkovou změnu přístupu k problematice šikanování a postoje institucí k jeho řešení. Spolupracuje s odborníky na problematiku šikany v oblasti pedagogicko-psychologické a právní (8).

Adresa Společenství proti šikaně:

Dr. Michal Kolář, předseda

Pedagogicko-psychologická poradna

Zelený pruh 1294 / 50

147 08 Praha 4

internetová adresa: <http://www.sikana.org>

1.6.7. Preventivní hry pro zvládání agresivity a neklidu

Děti, které mají dostatek možností a prostoru pro hru, mají velkou šanci žít plnohodnotný život, vyzkoušet si a zažít mnohé pocity a situace, procvičit si využívání vlastních emocí, rozvíjet svou osobnost, získávat nebo naopak vybíjet svou energii smysluplným způsobem, předcházet frustraci, naučit se novým věcem... (24)

Co je a co není hra?

1. Hra je svobodná.
2. Hra není obyčejný, vlastní život.
3. Hra je uzavřená a ohraničená – odlišuje se od života dobou trvání, místem a časem. Má vlastní průběh a smysl.
4. Hru lze opakovat.
5. Hra vytváří řád.
6. Hra spojuje a rozlučuje – je plná rytmu, harmonie, umožňuje vnímat...
7. Hra obsahuje prvek napětí.

Hry dělíme:

1. hry soupeřivé – hráči jde o vítězství, kterého dosahuje díky svým schopnostem a dovednostem.
2. hry náhod – tendence nechat rozhodnout osud náhodně
3. napodobovací – napodobení jiné osobnosti, vyvolání klamného dojmu (maskou...)
4. zážitkové – snaha o dosažení zážitku, vzrušení (adrenalinové sporty...)

Obecně převládá tendence stoupajícího volného času. Bohužel současnost dětem nedává příliš možností k jeho smysluplnému a odpovědnému využití. Společně s vyspělejší společností dochází k zajímavému úkazu – častěji a intenzivněji se děti potýkají s všudypřítomnou nudou. Nuda, pokud je častým jevem, degeneruje člověka natolik, že pomalu, ale s jistotou otupují jeho smysly, motivaci, zájem,... obecně platné normy a hodnoty.

Kladme proto důraz na výplň volného času našich dětí. Podporujme jejich tělesnou i duševní stránku. Harmonické spojení duševního a tělesného rozvoje, uskutečňované za pomoci her, je významnou prevencí mnoha nežádoucích jevů, včetně agresivity (24).

2. Cíle práce a hypotézy

2.1. Cíle

Za cíl své práce jsem si stanovila zmapovat zkušenosti, názory žáků a jejich orientaci v dané problematice. Dále jsem se snažila podchytit ty části problematiky, ve kterých se žáci špatně orientují či jim chybí základní informace. Výzkum jsem prováděla na dvou rozdílných základních školách, jedné z města a jedné z vesnice, tudíž mým záměrem bylo i porovnat názory dvou z části rozdílných skupin žáků.

2.2. Hypotézy

Hypotéza 1

Osobní zkušenosti se šikanou má více než polovina žáků základních škol.

Hypotéza 2

Žáci se s šikanou setkávají dříve než na druhém stupni ZŠ.

Hypotéza 3

Žákům chybí informovanost o možných způsobech řešení situace, kdy jsou sami či jejich blízcí obětí šikany.

3. Metodika

3.1. Použitá metoda

Pro výzkum byl použit kvantitativní výzkum, metoda dotazníku. Dotazník je nejpoužívanější prostředek ke sběru informací. Jedná se o standardizovaný soubor otázek předem připravených na určitém formuláři. Průběh použití dotazníkové techniky v terénu byl anonymní, anonymita totiž zabraňuje pocitu nepříjemného vyzvídání, odpovědi jsou spolehlivější a upřímnější (9).

Dotazníkové šetření probíhalo v průběhu měsíce dubna roku 2007. Navštívila jsem dvě základní školy, ZŠ v Kunžaku a ZŠ v J. Hradci. Obě dvě školy mi vyšly vstříc, v Kunžaku bylo i výhodou, že jsem sama tuto školu navštěvovala. Dohodla jsem se vždy s ředitelem dané školy, že nejlepší by bylo, kdyby studenti vyplnili dotazníky v rámci hodin občanské nebo rodinné výchovy. Z tohoto důvodu jsem na vyplnění dotazníků čekala asi týden.

Pro svůj výzkum jsem čerpala z dotazníku Michala Koláře (8). Dotazník obsahoval 20 otázek, otázky jsem od originálu lehce pozměnila (viz. Příloha 1). Otázky v dotazníku byly otevřené a uzavřené se zaměřením na to, jak žáci vnímají vztahy ve třídě, co chápou pod pojmem šikana, zda se se šikanou někdy setkali (ať už jako svědci či samotné oběti), jak by ji řešili.

Výsledky výzkumného šetření jsou vyjádřeny v celých číslech a zpracovány v tabulkách a grafech. Každá tabulka či graf vždy zobrazuje obě základní školy pro lepší přehlednost a možnost porovnání.

3.2. Charakteristika výzkumného souboru

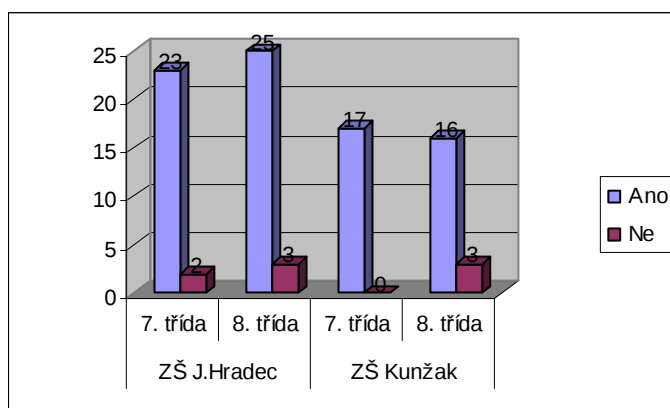
Cílovou skupinou výzkumu jsou žáci 7. a 8. třídy Základní školy v Kunžaku a Základní školy v J. Hradci. Vybrala jsem si tyto třídy právě proto, že se jedná o věkovou skupinu, která už může mít vlastní názor a dokáže ho vyjádřit.

4. Výsledky

Dotazníkem jsem oslovila žáky 7. a 8. třídy Základní školy v Kunžaku a Základní školy v J. Hradci. V tabulce či grafu jsou zobrazeny obě školy současně, umožňuje to tak lepší přehlednost a možnost porovnání. Celkem odpovídalo 89 žáků, z toho 53 žáků z městské základní školy (30 dívek a 23 chlapců) a 36 žáků ze základní školy venkovské (13 dívek a 23 chlapců). Výsledky výzkumného šetření jsou vyjádřeny v celých číslech a zpracovány v tabulkách a grafech.

1. Jsi rád(a) v této třídě?

Graf 1

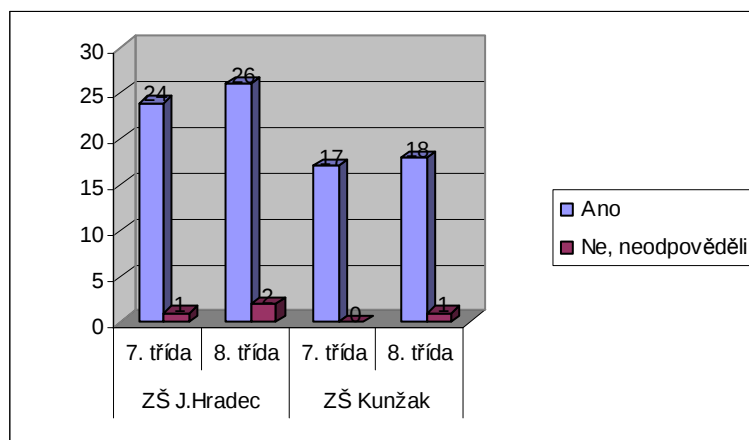

Zdroj: Vlastní výzkum

U této otázky měli žáci možnost ohodnotit známkou od 1 do 5, jak moc rádi jsou v této třídě. Jak z tabulky vyplývá, téměř všem ze ZŠ v J. Hradci se ve třídě líbí, nejčastější bylo ohodnocení známkou 2 (v 7. třídě 16krát, v 8. třídě 14krát). Pouze 2 studenti v 7. třídě a 2 studentky a 1 student v 8. třídě hodnotili známkou 4. Dali tím tedy najevo, že ve své třídě rádi nejsou. Obdobně odpovídali i žáci venkovské základní školy. V 7. třídě pouze 1 chlapec hodnotil soužití ve třídě známkou 3, ostatní známkami 1 a 2. Mezi žáky ročníku vyššího se pak objevilo hodnocení známkou 4 u 1 dívky a 2 chlapců. Ostatní hodnotili známkami 1 až 3.

2. Máš ve třídě dobrého kamaráda?

Graf 2

Zdroj: Vlastní výzkum

Většina žáků 7. i 8. třídy ZŠ v J. Hradci má ve třídě dobrého kamaráda. Pouze 1 dívka ze 7. třídy neodpověděla a dívka a chlapec z 8. třídy uvedli, že kamaráda ve třídě nemají. Žáci ZŠ v Kunžaku odpovídali také podobně. V 7. třídě dle odpovědí všichni studenti dobrého kamaráda mají. V 8. třídě je tomu s výjimkou 1 chlapce taktéž.

3. Jsou v tvé třídě nějaké party? Patříš do některé?

Tabulka 3

	ZŠ J.Hradec		ZŠ Kunžak	
	7. třída	8. třída	7. třída	8. třída
Party jsou, patřím do některé	16	14	11	13
Party jsou, ale do žádné nepatřím	4	9	5	6
V mé třídě party nejsou	5	5	1	0

Zdroj: Vlastní výzkum

Z tabulky vyplývá, že většina studentů obou škol rozlišuje ve své třídě nějaké party a že téměř každý se do nějaké party sám řadí. Ze ZŠ v J. Hradci dokonce 3 studentky a 2 studenti 7. třídy a 4 studentky a 1 student 8. třídy tvrdí, že o žádných partách neví. Na ZŠ v Kunžaku se také výjimečně objevil názor, že party sice existují, ale žák do žádné nepatří, přítomnost part popírá pouze 1 student 7. třídy.

4. Co podle tebe je šikana?

Tabulka 4

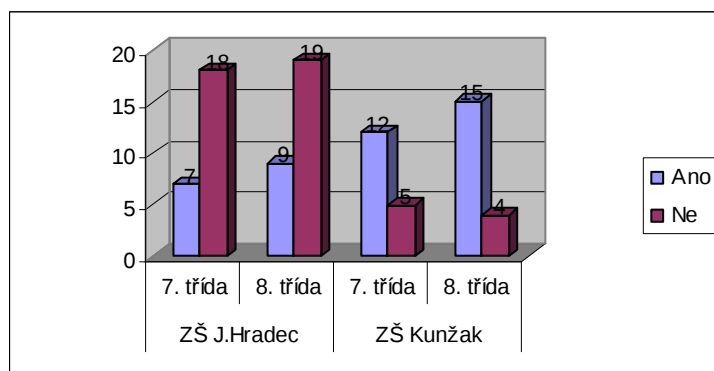
	ZŠ J.Hradec		ZŠ Kunžak	
	7. třída	8. třída	7. třída	8. třída
Pouze fyzické ubližování	5	3	6	6
Opakované fyzické a psychické týrání, vydírání	20	25	11	13

Zdroj: Vlastní výzkum

Z výsledků obou škol je patrné, co si žáci představují pod pojmem šikana, že se nejedná pouze o tělesné ubližování, strkání, bití, ale také o psychické ubližování, vydírání, pomluvy, ignoraci a mnohé další.

5. Byl (a) jsi někdy svědkem toho, že jiní spolužáci ze školy ubližovali tvému spolužákovi?

Graf 3

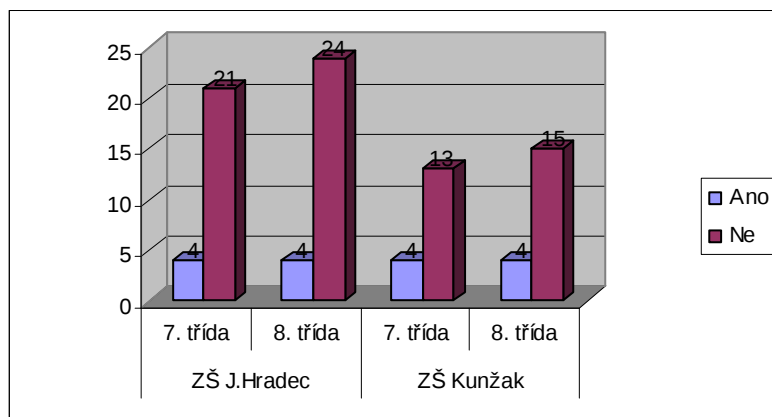

Zdroj: Vlastní výzkum

4 dívky a 3 chlapci ze 7. třídy ZŠ v J. Hradci uvádí, že již někdy svědky šikany na spolužákovi nebo kamarádovi byli, totéž tvrdí i 5 dívek a 4 chlapci z ročníku vyššího. ZŠ v Kunžaku má překvapivě opačné výsledky, až 4 dívky a 8 chlapců 7. třídy a 4 dívky a 11 chlapců 8. třídy se setkali s ubližováním namířeným proti spolužákovi nebo kamarádovi. Ostatní žáci údajně nikdy žádné šikany svědci nebyli.

6. Ublížíval nebo ubližuje někdo ze třídy či ze školy tobě?

Graf 4

Zdroj: Vlastní výzkum

V 7. třídě ZŠ v J. Hradci je stejný poměr chlapců a dívek, kteří uvádí, že obětí šikany byli či jsou, v 8. třídě se objevily 3 kladné odpovědi u dívek a 1 u chlapce. ZŠ v Kunžaku má vždy v každé třídě, ve které byl prováděn výzkum, 1 dívku a 3 chlapce, kteří přiznali, že byli či jsou obětí agresora. Zbytek žáků pak šikanu popírá.

7. Pokud jsi byl svědkem ubližování spolužákovi, nebo někdo ubližoval Tobě, jak?

Tabulka 5

	ZŠ J.Hradec		ZŠ Kunžak	
	7. třída	8. třída	7. třída	8. třída
ponižování, bití, nadávky (fyz. a psych. šikana)	8	7	7	9
vydírání, pomluvy (pouze psychická šikana)	1	2	3	4
strkání, facky (pouze fyzická šikana)	1	2	2	2
bez odpovědi, nebyli svědkem	15	17	5	4

Zdroj: Vlastní výzkum

Vždy více než polovina každé třídy ZŠ v J. Hradci odpověděla na danou otázku záporně, tudíž že nebyla svědkem žádného ubližování, či se odpovědi vyhnula. Taktéž

se objevilo i několik záporných odpovědí u studentů ZŠ v Kunžaku. Ze zbývajících odpovědí je patrné, že se většinou jednalo o fyzickou i psychickou šikanu současně.

8. Jak často to bylo?

Tabulka 6

	ZŠ J.Hradec		ZŠ Kunžak	
	7. třída	8. třída	7. třída	8. třída
Téměř každý den	2	2	1	4
Téměř každý týden	3	3	4	3
Asi jednou do měsíce	1	1	3	1
Méně často, výjimečně	4	5	4	7
Nikdy se nic nestalo, bez odpovědi	15	17	5	4

Zdroj: Vlastní výzkum

Opět více než polovina žáků ZŠ v J. Hradci tvrdí, že k šikaně nikdy nedošlo či ponechali otázku bez odpovědi. V ostatních případech pak k šikaně docházelo spíše výjimečně, v 7. třídě popisují každodenní šikanu 2 dívky, z toho jedna se považuje za oběť. V 8. třídě šikanu každý den popisují chlapec a dívka, oba však jako svědci, ne oběti. Na ZŠ v Kunžaku se objevil 1 student 7. třídy popisující každodenní šikanu jako svědek, v 8. třídě jsou 1 chlapec a 1 dívka obětí šikany každý den, 2 chlapci figurují jako svědci.

9. Kde se to stalo?

Tabulka 7

	ZŠ J.Hradec		ZŠ Kunžak	
	7. třída	8. třída	7. třída	8. třída
Ve třídě	6	8	8	9
Na chodbě	2	4	6	5
V šatně	2	3	0	1
Na WC	1	2	0	1
V jídelně	1	1	1	1
Cestou do školy a ze školy	3	6	3	3
V tělocvičně, na hřišti	1	1	1	1
Jinde	2	4	0	1
Bez odpovědi	15	17	5	4

Zdroj: Vlastní výzkum

Z výzkumu vyplývá, že nejčastěji docházelo k šikaně ve třídě (v nejtěsnějším kolektivu), na chodbě či cestou do školy a ze školy. Výpočty se liší, protože spousta žáků obou škol neuváděla pouze jedno místo šikany, velice často docházelo k šikaně na více místech současně. Někteří ponechali otázku bez odpovědi, týkalo se to těch studentů, kteří v předchozích otázkách uvedli, že obětí ani svědkem šikany nikdy nebyli. Jako místo činu uváděli studenti i autobusovou zastávku či autobus samotný, ve dvou případech byl zmíněn také školní výlet.

10. Ten, kdo ubližuje, je chlapec, nebo dívka?

Tabulka 8

	ZŠ J.Hradec		ZŠ Kunžak	
	7. třída	8. třída	7. třída	8. třída
Chlapec, chlapci	8	9	10	12
Dívka, dívky	2	2	2	3

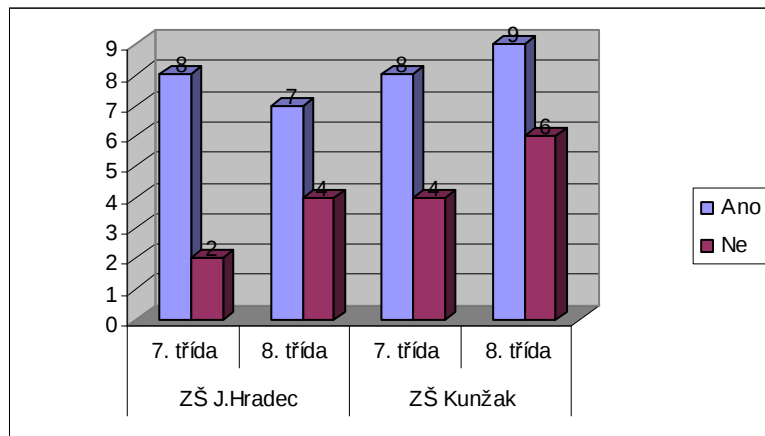
Zdroj: Vlastní výzkum

Za agresory byli žáky obou základních škol mnohem častěji označeni chlapci

než dívky, ve více než polovině případů se jednalo o samostatného aktéra šikany. Pouze několik žáků se zmiňuje o skupince agresorů, ve 3 případech se jedná o skupinku smíšenou.

11. Jsou to spolužáci?

Graf 5

Zdroj: Vlastní výzkum

Z grafu je patrné, že z větší části jsou agresori z téže třídy. Shoduje se to i s odpověďmi na otázku č. 9, kdy jsem se ptala, kde k případné šikaně dochází.

12. Řekl(a) jsi někomu o tom, že je tobě nebo někomu tobě blízkému ubližováno?

Pokud ano, komu?

Tabulka 9

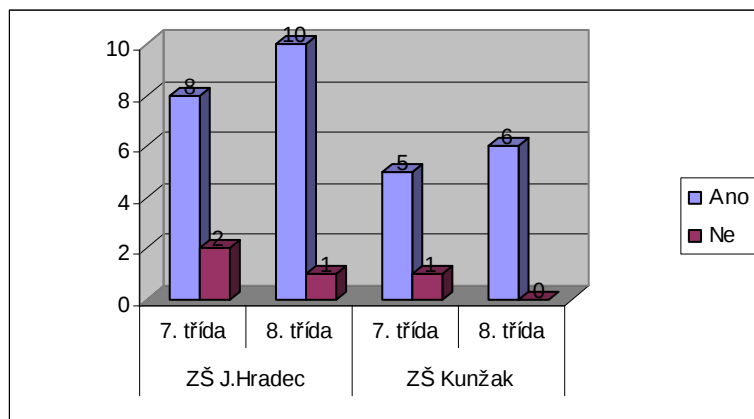
	ZŠ J.Hradec		ZŠ Kunžak	
	7. třída	8. třída	7. třída	8. třída
Rodiče	5	3	3	2
Kamarád, spolužák	2	3	4	3
Výchovný poradce	1	1	0	0
Učitel	3	5	2	3
Policie	0	2	0	1
Agresor	1	0	0	0
Nikom jsem nic neřekl (a) či jsem neměl (a) důvod	15	17	11	13

Zdroj: Vlastní výzkum

Z výsledků vyplývá, že pokud se žák odvážil o šikaně někomu říci, většinou se jednalo o osobu blízkou, tedy rodiče nebo kamaráda, taktéž je patrná i důvěra v učitele či odvaha odkázat se na policii. Velice často se stávalo, že se žák neobrátil pouze na jednu osobu, ale na více lidí současně (z toho důvodu výsledky v tabulce neodpovídají přesnému počtu žáků). V jednom případě se žák 7. třídy ZŠ v J. Hradci obrátil dokonce na samotného agresora, avšak ten dle následující odpovědi s šikanou nepřestal ani nebyl potrestán. Ostatní žáci se buď na nikoho neobrátili nebo k tomu neměli důvod (nebyli svědkem ani obětí).

13. Pomohl ten, komu jsi to řekl(a)?

Graf 6

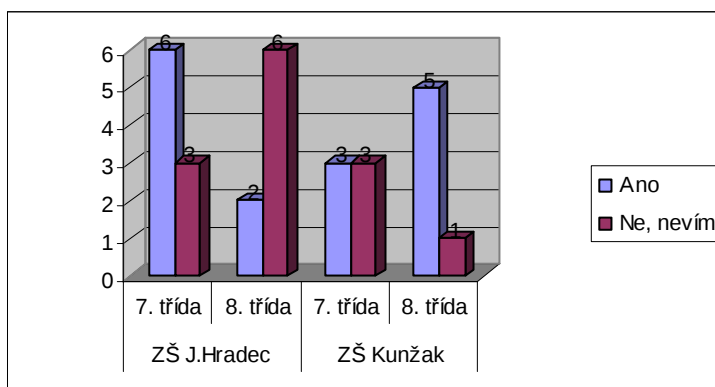

Zdroj: Vlastní výzkum

Ve většině případů ten, komu se žák svěřil, pomohl. Na ZŠ v J. Hradci v 7. třídě šikanu nezastavil akorát kamarád a sám agresor (o čemž jsem se zmiňovala již v otázce předchozí), v 8. třídě dle odpovědi žáka nepomohl sám učitel. V 7. třídě ZŠ v Kunžaku nedokázal zabránit šikaně rodič oběti.

14. Byl potrestán ten, kdo ubližoval?

Graf 7

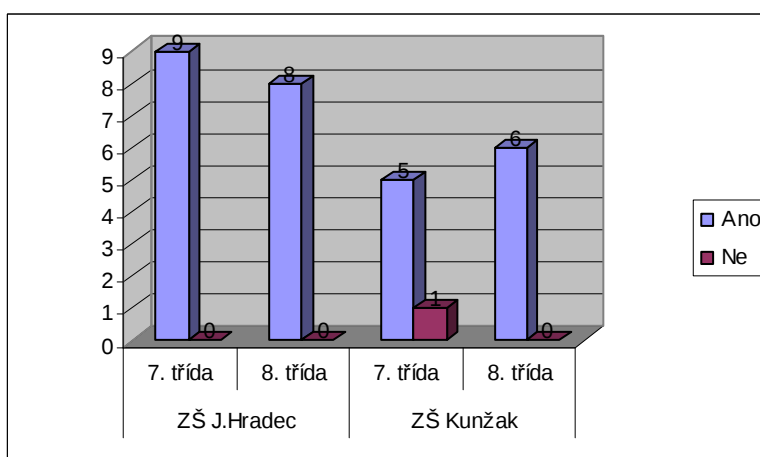

Zdroj: Vlastní výzkum

V 7. třídě ZŠ v J. Hradci 6 agresorů potrestáno bylo, se zápornou odpovědí jsem se setkala u 3 žáků, kteří se obrátili na své rodiče a samotného agresora. V 8. třídě byl agresor potrestán pouze ve 2 případech, v ostatních situacích žádný trest nebyl či žák uvedl, že si jím není jistý. Žáci 7. a 8. třídy ZŠ v Kunžaku uváděli, že agresor nebyl potrestán, když se žák svěřil rodičům (2) či kamarádovi (2).

15. Zkusil(a) jsi bránit sebe nebo svého kamaráda?

Graf 8

Zdroj: Vlastní výzkum

V průběhu výzkumu jsem se setkala pouze s jednou zápornou odpovědí, u žáka 7. třídy ZŠ v Kunžaku. Dle jeho názoru se nejednalo o jeho kamaráda.

16. Proč myslíš, že je dobrý nápad požádat o pomoc učitele?

Tabulka 10

	ZŠ J.Hradec		ZŠ Kunžak	
	7. třída	8. třída	7. třída	8. třída
Autorita	8	6	3	2
Pomůže, poradí, vyřeší; ví jak!	11	17	10	14
Nemyslím si to, není to dobrý nápad	6	5	4	3

Zdroj: Vlastní výzkum

Moci důvěřovat pedagogovi i v těchto ošemetných otázkách je velikým pozitivem a zároveň potřebnou jistotou pro dítě. Podle výsledků v tabulce vidíme, že většina žáků by se obrátila s pomocí na učitele. Někteří spoléhají na jeho autoritu, jiní věří, že se jedná o člověka zkušeného, který ví, jak daný problém vyřešit, jak oběti pomoci. Pouze malé množství žáků obou škol nevěří v jeho schopnosti či se bojí, že by problém nevyřešil a vše by mohlo být ještě horší.

17. Kdo si myslíš, že by mohl nejvíce pomoci? A jak?

Tabulka 11

	ZŠ J.Hradec		ZŠ Kunžak	
	7. třída	8. třída	7. třída	8. třída
Rodiče oběti	12	15	4	9
Rodiče agresora	1	0	1	1
Učitel	9	10	6	4
Kamarádi	1	1	2	3
Sama oběť	1	1	0	0
Policie, linka bezpečí, psycholog	1	1	4	2

Zdroj: Vlastní výzkum

Velké množství studentů je toho názoru, že nejlépe může pomoci rodič (40) nebo učitel (29). Jiní by se obrátili na své kamarády nebo orgány, které mohou oběti v této problematice pomoci.

18. Co myslíš, že vede někoho k tomu, aby druhému ubližoval?

Tabulka 12

	ZŠ J.Hradec		ZŠ Kunžak	
	7. třída	8. třída	7. třída	8. třída
Chce se zvýraznit, něco si dokázat, pobavit ostatní	12	14	7	10
Závist	8	9	6	5
Z nudy	3	2	3	3
Býval oběť	2	3	1	1

Zdroj: Vlastní výzkum

Z výsledků je patrné, že většina studentů si myslí, že důvodem, proč se z žáka stává agresor, je to, aby na sebe tímto způsobem upozornil nebo oběti něco (ať už cokoliv) závidí. Také se objevil názor, že agresor mohl být v minulosti sám obětí či se pouze nudí a chce nějak zpestřit obyčejný, „nudný“ den.

19. Jak si myslíš, že by měl být potrestán ten, kdo ubližuje jinému?

Tabulka 13

	ZŠ J.Hradec		ZŠ Kunžak	
	7. třída	8. třída	7. třída	8. třída
Potrestání ve škole, snížená známka z chování	10	12	7	7
Nápravné zařízení	5	5	3	3
Vyloučení ze školy	8	9	2	3
Vrácení šikany	2	2	5	6

Zdroj: Vlastní výzkum

Nejvíce studentů bylo pro potrestání agresora a to buď sníženou známkou z chování, zákazem mimoškolních aktivit nebo dokonce až vyloučením ze školy. Jiní by šikanujícího studenta poslali do nápravného zařízení. Údajně dobrých trestem pro agresora by také bylo, kdyby se on sám stal obětí šikany a viděl, jaké to skutečně je.

20. Informace o šikaně mám od:

Tabulka 14

	ZŠ J.Hradec		ZŠ Kunžak	
	7. třída	8. třída	7. třída	8. třída
Učitele	10	16	7	9
Rodičů	6	7	4	2
Kamarádů	3	1	2	2
Z knih, internetu...	6	4	4	6

Zdroj: Vlastní výzkum

Díky této otázce se dozvídáme, že většinu informací o šikaně mají žáci ze školy, od učitele. Někteří se o zákeřnosti šikany dozvídají od své rodiny či kamarádů, jiní sami projevují o tuto problematiku zájem a vyhledávají si různé informace na internetu, v knihách či časopisech. Je patrné, že studenti o šikaně vědí. Vědí, jaké jsou její formy, jak se projevuje.

5. Diskuse

Za cíl své práce jsem si stanovila zmapovat zkušenosti, názory žáků a jejich orientaci v dané problematice. Dále jsem se snažila podchytit ty části problematiky, ve kterých se žáci špatně orientují či jim chybí základní informace. Výzkum jsem prováděla na dvou rozdílných základních školách, jedné z města a jedné z vesnice, tudíž mým záměrem bylo i porovnat názory dvou z části rozdílných skupin žáků.

V diskusi se zabývám výsledky mého výzkumu v porovnání s údaji o této problematice v literatuře, které jsem použila pro současný stav této práce. Informace potřebné pro výzkum byly získány metodou dotazníku v rámci kvantitativního výzkumu.

Jak jsem již uvedla, dotazníkové šetření probíhalo na dvou základních školách, kdy studenti vyplňovali dotazníky v rámci hodin občanské nebo rodinné výchovy. Dotazník je nejpoužívanější prostředek ke sběru informací. Průběh použití dotazníkové techniky v terénu byl anonymní, anonymita totiž, jak uvádí Kozlová, zabraňuje pocitu nepříjemného vyzvídání, odpovědi jsou spolehlivější a upřímnější (9).

První část dotazníku (otázky č. 1, 2, 3) je zaměřena na průzkum, jaké jsou ve třídě vztahy, jestli žáci mají ve své třídě kamarády, zda patří do nějaké party. Z grafu 1 se dozvídáme, že pouze celkem 8 studentů (z toho 5 na ZŠ v J. Hradci a 3 na ZŠ v Kunžaku) z celkového počtu 89 respondentů není rádo ve své třídě. Mohlo to mít dlouhodobější důvod, ale klidně mohlo být příčinou i jen momentální rozpoložení.

Na otázku č. 2 („Máš ve třídě dobrého kamaráda?“) se pouze jedna studentka vyhnula odpovědi a další tři studenti odpověděli záporně. Z výsledků (graf 2) je tedy patrné, že téměř všichni žáci dobrého kamaráda ve třídě mají nebo si to alespoň myslí. To že se výjimečně objevila odpověď záporná, ještě nemusí znamenat něco špatného. Můžeme mít ve třídě kamaráda, ale bereme ho jenom jako spolužáka, s kterým trávíme čas ve škole, ne „dobrého“ kamaráda, tudíž odpovíme záporně.

Co se týče part ve třídě (otázka č. 3), z tabulky vyplývá, že většina studentů obou škol (celkem 54 žáků) rozlišuje ve své třídě nějaké party a že téměř každý se do nějaké party sám řadí. Také se ale objevil názor, že party sice existují, ale žák do žádné

nepatří (u celkem 24 respondentů), přítomnost part popírá celkem 11 respondentů. Názor těchto 11 studentů mne lehce zarazil, překvapuje mne, že nevnímají party ve třídě, ačkoliv ostatní je potvrzují. Může to být jejich subjektivní pocit, mohou to být žáci, kteří se zajímají pouze o studium a sociální vztahy ve skupině vnitřně popírají. Je možné, že nejsou skupinou přijímáni, ačkoliv by do ní patřit chtěli. Proto se zaměřují jen sami na sebe a na studium.

V otázce č. 4 mne zajímalo, co žáci vidí pod pojmem šikana. Z výsledků obou škol (tabulka 4) je patrné, že si skutečně většina studentů uvědomuje, že šikanou není pouze tělesné ubližování, strkání, bití, ale také i psychické ubližování, vydírání, pomlvy, ignorace a mnohé další. Často jsem se setkala s názorem, že šikanují spíše starší ty mladší, silnější slabší. Respondenti tedy z velké části tvrdí totéž, co o definici šikany uvádí Průcha, Walterová a Mareš. (21)

Otázky č. 5 a 6 byly určující pro mou první hypotézu. Na otázku č. 5, tedy zda student byl někdy svědkem toho, že jiní spolužáci ze školy ubližovali jeho spolužákovi, mi z celkového počtu 89 respondentů odpovědělo 43 ano a 46 ne. Zarážející pro mne byly výsledky ZŠ v Kunžaku. 27 studentů 7. a 8. třídy této školy (z celkových 36) již bylo svědkem šikany na kamarádovi či spolužákovi. Bereme-li v úvahu poměrně malý počet respondentů, nelze vyloučit výskyt šikany na této ZŠ.

U otázky č. 6 („Ubližoval nebo ubližuje někdo ze třídy či ze školy tobě?“) jsem se setkala s celkem 16 kladnými odpověďmi, zbytek (73) byly odpovědi záporné. I přesto, že dotazníky jsou anonymní, nemůžeme u této otázky počítat s tím, že odpovědi jsou zcela pravdivé, u obětí dochází často ke snaze o utajení jejich utrpení. Důvodem mohou být mimo jiné i obavy o zhoršení stavu. Tady bych přihlédla taktéž k tomu, co uvádí Bendl o faktorech, které brání efektivnímu řešení šikanování, a také ke Kolářovu komplotu velké šestky (1, 8).

První hypotéza však byla stanovena takto: „Osobní zkušenosti se šikanou má více než polovina žáků základních škol.“ Při vyhodnocování výzkumu se tedy dle výsledků *hypotéza nepotvrdila*. Avšak i přesto je dle mého názoru alarmující, jak velké množství studentů se již se šikanou setkalo.

V další části dotazníku (otázky č. 7, 8, 9) mne zajímal druh šikany, její četnost a

místo, kde k ní docházelo či dochází. 41 studentů z celkového počtu respondentů se u všech tří otázek vyhnulo odpovědi, týkalo se to těch, kteří v předchozích otázkách uvedli, že obětí ani svědkem šikany nikdy nebyli. Dále, co se týče druhu šikany (otázka č. 7), se 10 studentů zmiňuje o šikaně psychické, slovní (vydírání, pomluvy, nadávky), 7 respondentů popisuje formy pouze fyzické šikany (strkání, facky, bití...), zbylých 31 popisuje obě dvě formy šikany dohromady. Z výsledků (tabulka 5) je patrné, že je to již druhá otázka, kde u žáků ZŠ v Kunžaku převažují kladné odpovědi nad zápornými, tudíž otázka, která může (ale nemusí) znamenat vyšší výskyt šikany na této ZŠ. Setkala jsem se ale zároveň s několika studenty, kteří sami napsali, že šikana sice proběhla, ale je to již několik let zpátky a dnes už se nic neděje. Vše bylo údajně tehdy vyřešeno či to agresora již nebavilo a přestal sám od sebe. Díky této otázce se tedy mohu vrátit ke svým hypotézám. Druhá hypotéza zněla: „Žáci se s šikanou setkávají dříve než na druhém stupni ZŠ.“ Díky odpovědím žáků se *hypotéza potvrdila*.

Dále jsem se ptala na četnost šikany (otázka č. 8). V převážné většině k šikaně docházelo výjimečně či vůbec (celkem 61 respondentů), 9 žáků popisuje šikanu každý den (jako oběť se považují 1 dívka ze 7. třídy ZŠ v J. Hradci a chlapec s dívkou z 8. ročníku ZŠ v Kunžaku), 13 studentů popisuje šikanu probíhající každý týden a 6 studentů zažívá (buď jako svědek nebo jako oběť) šikanu jednou do měsíce.

Co se týče místa, kde k šikaně docházelo či dochází (otázka č. 9), alarmující je, že oním místem je nejčastěji třída (tedy nejtěsnější kolektiv), dále školní chodba a cesta do školy a ze školy. Žáci taktéž uváděli více míst současně, tudíž agresor neměl pouze jedno vyhraněné místo. Mnozí ponechali tuto otázku opět bez odpovědi, týkalo se to těch studentů, kteří v předchozích otázkách uvedli, že obětí ani svědkem šikany nikdy nebyli. Jako místo činu uváděli studenti dále i autobusovou zastávku či autobus samotný, ve dvou případech byl zmíněn také školní výlet. U této otázky bych podotkla, jak důležité je aktivní dodržování dozoru na chodbě o přestávkách. Zajisté by se dalo šikaně ve třídě, na chodbě či v šatně alespoň z části předejít.

V otázce č. 10 mne zajímalo, zda je agresorem, tedy tím, co ubližuje, chlapec nebo dívka. Za agresory byli mnohem častěji označeni chlapci než dívky, ve více než polovině případů se jednalo o samostatného aktéra šikany. Pouze několik žáků se

zmiňuje o skupince agresorů, ve 3 případech se jedná o skupinku smíšenou. Na ZŠ v Kunžaku na tuto otázku odpovídali dokonce i žáci, kteří v předchozích otázkách tvrdili, že nikdy svědkem ani obětí šikany nebyli. Jedná se tedy pouze o jejich názor. Tyto odpovědi do tabulky zahrnuty nejsou, avšak jedná se v každé třídě (v 7. i 8.) o 3 studenty, kteří za agresora označili chlapce. Jejich názor je shodný se skutečnými výsledky výzkumu.

Z grafu 5 (souvisejícím s otázkou č. 11 – tedy zda ti, co šikanují, jsou spolužáci) je patrné, že z větší části jsou agresori z téže třídy. Shoduje se to i s odpověďmi na otázku č. 9, kdy jsem se ptala, kde k případné šikaně dochází. Spolužáci jsou nejčastěji společně v jedné třídě, nemluvě o vyučovacích hodinách, ale hlavně o přestávkách, kdy nejsou pod dohledem svého učitele. Souvisí s tím i již zmíněné dodržování dozoru.

Z výsledků další otázky (č. 12) vyplývá, že pokud se žák odvážil o šikaně někomu říci, většinou se jednalo o osobu blízkou, tedy rodiče (celkem 13 respondentů) nebo kamaráda (12 respondentů), taktéž je patrná i důvěra v učitele (13) či odvaha odkázat se na policii (3). Z výpovědí žáků (taktéž v souvislosti s otázkou následující) se dovídáme, jak velkou pomocí pro ně je, moci se někomu vypovídat. Bohužel, někteří žáci tuto možnost z různých důvodů nemají nebo ji odmítají. Tito žáci mají situaci zpravidla nejtěžší a nejvíce na ně doléhají následky šikanování.

Když už se někomu svěříme se svými problémy, zajímá nás, zda se nám třeba alespoň nepokusí pomoci. Z tohoto důvodu byla položena i následující otázka č. 13: „Pomohl ten, komu jsi to řekl(a)?“ Ve většině případů daná osoba skutečně pomohla, setkala jsem se pouze s 4 zápornými odpověďmi, v danou chvíli bohužel nebyl schopen pomoci rodič, kamarád, ani samotný učitel. V jednom případě se žák obrátil dokonce na samotného agresora, avšak ten dle údajů žáka s šikanou nepřestal ani (jak vyplývá z následující otázky) nebyl potrestán.

Nyní nás bude zajímat potrestání agresora. V 7. třídě ZŠ v J. Hradci 2/3 agresorů potrestáno bylo, se zápornou odpovědí jsem se setkala u dvou žáků, kteří se o šikaně svěřili svým rodičům (důvodem může být předpokládaný strach), a jeden student, který se obrátil na samotného agresora. V 8. třídě to bylo spíše naopak. Agresor byl potrestán v případě, že se žák svěřil rodiči či učiteli, v ostatních případech aktér šikany potrestán

nebyl či žák uvedl, že si potrestáním není jistý. Žáci 7. třídy ZŠ v Kunžaku uváděli, že agresor nebyl ve dvou případech potrestán, když se žák svěřil rodičům, v 3. případě se student svěřil kamarádovi a potrestáním si není jistý. V 8. třídě nedošlo k potrestání agresora, když se žák svěřil se šikanou kamarádovi.

Otázka č. 15 se týkala toho, zda žák zkusil bránit sebe nebo svého kamaráda. Z grafu 8 je patrné, že se v téměř každém případě šikany snažil žák sebe nebo svého kamaráda bránit. Setkala jsem se pouze s jednou zápornou odpovědí, u žáka 7. třídy ZŠ v Kunžaku, dokonce uvedl i důvod. Byl svědkem šikany na spolužákovi, avšak mu nepomohl, údajně k tomu neměl důvod. Nejednalo se prý o jeho kamaráda.

Také mne v dotazníku zajímalo, proč si žák myslí, že je dobrý nápad požádat o pomoc učitele (otázka č. 16). Až 52 respondentů bylo toho názoru, že je to osoba, která ví, co má v takovém případě dělat, že pomůže, poradí, že dokáže oběť podržet a problém vyřešit. 19 dotazovaných odpovědělo, že učitel je autorita, která má hlavní slovo a kterou by měli všichni poslouchat. Vyskytla se ale také skupinka žáků, kteří si nebyli jistí tím, že je dobrý nápad se na učitele obrátit, tvrdili, že kdyby se mu s něčím svěřili, bylo by to ještě horší. Zde je patrná značná nedůvěra v učitele a jeho schopnosti.

17. otázka se týkala těch, kteří by podle žáků mohli pomoci. Nejvíce studenti věří svým rodičům nebo by oběti doporučili, aby se na své rodiče obrátila (40 respondentů). Druhá skupina by důvěřovala svému učiteli (29 dotazovaných). Myslí si, že se jedná o osoby, které mohou oběť hájit, podrží ji v těžkých chvílích, mohou agresora potrestat. Někteří také věří svým kamarádům nebo lince bezpečí či policii.

Další otázka se týkala názoru žáků, co podle nich nutí agresora k tomu, aby ubližoval. Téměř polovina dotazovaných (43) vidí jako důvod touhu zvýraznit se, něco si dokázat, pobavit ostatní a být tím pádem „boss“. Jiní (28) tvrdí, že je to ze závisti, protože oběť něco má či umí a oni ne. Také se objevil názor, že agresor mohl být v minulosti sám obětí (7) či se pouze nudí a chce nějak zpestřit obyčejný, „nudný“ den (11).

Nyní jsme se dostali k otázce č. 19, kde žáci řešili, jak agresora potrestat. 36 dotazovaných bylo pro potrestání agresora a to buď sníženou známkou z chování, zákazem mimoškolních aktivit nebo dokonce až vyloučením ze školy (to schvalovalo 22

respondentů). 16 žáků by šikanujícího studenta poslalo do nápravného zařízení. U 15 žáků se pak objevil i názor, že trestem pro agresora by bylo, kdyby se on sám stal obětí šikany a prožil totéž, co napáchal na oběti.

V poslední otázce mne zajímalo, z jakého zdroje se žáci o šikaně dozvídají. Nejvíce informací o šikaně mají studenti ze školy, od učitele (až 42 dotazovaných). Někteří se o zákeřnosti šikany dozvídají od své rodiny (19) či kamarádů (8), 20 respondentů uvedlo, že si vyhledali různé informace na internetu, v knihách či časopisech. Je patrné, že studenti o šikaně vědí, vědí, jaké jsou její formy, jak se projevuje.

Poslední hypotéza zněla: „Žákům chybí informovanost o možných způsobech řešení situace, kdy jsou sami či jejich blízcí obětí šikany.“ Tato *hypotéza se nepotvrdila*. Z výsledků výzkumu je totiž patrné, že žáci jsou dobře informovaní o tom, co šikana je, vědí, na koho se mohou obrátit, kdo by jim mohl pomoci. Znájí formy šikany, její záludnost, z převážné většiny i vědí, jak by se mohla řešit.

6. Závěr

Přichází ve chvíli, kdy máme „hotovo“. Jen uzavřeme jednu práci, už víme, že by bylo možné a dokonce žádoucí začít další, novou.. Nebo dokonce, že by bylo možné to a to udělat lépe. Je to správně, proto něco tvoříme, prožíváme, činíme. Jde o zkušenost a s její absencí bychom se jen těžko dobrali pochopení, posunuli se dál.

Jak známo, nejdokonalejší přímkou je kružnice – kde začíná, také končí. Začátek přináší myšlenku, otázku, konec poté poznání, vědění, potažmo nové otázky. Uprostřed je cesta – průběh, práce..

Cílem této práce bylo zmapovat zkušenosti, názory žáků a jejich orientaci v problematice šikany. Dále jsem se snažila podchytit ty části problematiky, ve kterých se žáci špatně orientují či jim chybí základní informace. Výzkum byl prováděn na dvou rozdílných základních školách, jedné z města a jedné z vesnice, tudíž mým záměrem bylo i porovnat názory dvou z části rozdílných skupin žáků. Domnívám se, že cíl práce byl splněn.

Stanovená hypotéza č. 1 („Osobní zkušenosti se šikanou má více než polovina žáků základních škol.“) *nebyla potvrzena*.

Stanovená hypotéza č. 2 („Žáci se s šikanou setkávají dříve než na druhém stupni ZŠ.“) *byla potvrzena*.

Stanovená hypotéza č. 3 („Žákům chybí informovanost o možných způsobech řešení situace, kdy jsou sami či jejich blízcí obětí šikany.“) *nebyla potvrzena*.

Během této závěrečné práce jsem využila poznatků několika odborníků, především M. Koláře, Z. Matějčka, P. Říčana, S. Bendla a dalších. Mnohé myšlenky mne nutily k zamýšlení a přehodnocení vlastních názorů, postojů a hodnot v oblasti šikanování, ale i v oblasti soukromé. Přikláním se k názoru, že lidé mají všeobecnou tendenci věci bagatelizovat, škatulkovat. Činíme tak i s lidmi. Označení „agresor“, „manipulátor“, „oběť“ jsou používána pro lepší odbornou deskripci a orientaci. Nejde o označení člověka, neboť nálepky vždy zjednodušují, neříkají nic o celém člověku, nepostihují příčiny, souvislosti, motivy, možnosti. Rozsah této práce zdaleka nestačí pro širší a hlubší pohled do problematiky šikanování, neboť nelze postihnout a zodpovědně

se věnovat všem souvislostem.

Výsledky bakalářské práce by mohly být použity pro další studie a výzkumy na podobné téma, mohly by být použity i ve výuce. Tato práce také může sloužit jako zpětná vazba pro obě dvě základní školy, pro které by mohly být výsledky tohoto výzkumu velmi zajímavé.

7. Seznam použitých zdrojů:

1. BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství ISV, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9
2. BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2: Část 1 – Citace: metodika a obecná pravidla* [online]. Verze 3.3 © 1999-2004, poslední aktualizace 11. 11. 2004 [cit. 2007-5-4]. Dostupné z: <<http://www.boldis.cz/citace/citac1.pdf>>.
3. BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentu podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2: Část 2 – Modely a příklady citací u jednotlivých typů dokumentů*. [online]. Verze 3.0. (2004). © 1999–2004, poslední aktualizace 11. 11. 2004. [cit. 2007-5-4]. Dostupné z: <<http://www.boldis.cz/citace/citace2.pdg>>.
4. BOURCET, S., GRAVILLONOVÁ, I.: *Šikana ve škole, na ulici, doma: Jak bránit své dítě*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2006. 71 s. ISBN 80-00-01552-8
5. GOLDMANOVÁ, J.: *Jak si nenechat ublížit: Bezpečnostní průvodce životem pro náctileté*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. 142 s. ISBN 80-7178-413-3
6. *Informační centrum pro mládež*. [online] 10. 11. 2006 [cit. 2007-4-14]. Dostupné z <<http://www.icm.uh.cz/str/socialnepatologickejevy/prevence/zakladni-informace-o-prevenci-socialne-patogennich-jevu>>
7. JANATA, J.: *Dvojí svět*. Praha: Maxford, 1997. 157 s. ISBN 80-85800-65-9
8. KOLÁŘ, M.: *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005. 256 s. ISBN 80-7367-014-3

9. KOZLOVÁ, L.: *Výzkum v sociální oblasti*. [online] [cit.2007-8-3]. Dostupné z <http://www.eamos.cz/amos/ksb/externi/ksb_305/index.htm>
10. KRATOCHVÍL, S.: *Psychoterapie*. 3. vyd. Praha: Avicenum, 1987. 306 s. ISBN neuvedeno
11. KYRIACOU, CH.: *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 151s. ISBN 80-7178-945-3
12. LANGMEIER, J., BALCAR, K., ŠPITZ, J.: *Dětská psychoterapie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. 432 s. ISBN 80-7178-381-1
13. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D.: *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9
14. MATĚJČEK, Z.: *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 2. vyd. Praha: Portál, 1999. 143 s. ISBN 80-7178-320-X
15. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z.: *Jak a proč nás trápí děti*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1997. 192 s. ISBN 80-7169-587-4
16. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 336 s. ISBN 80-7178-226-2
17. *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení*. [online] 2000 [cit. 2007-2-19] Dostupné z <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/metodicky-pokyn-k-sikanovani>>
18. MLÁDKOVÁ, D.: *Sociální psychologie: Šikana*. [online] 2.6.2003 [cit. 2007-3-21] Dostupné z <http://archiv.neviditelnypes.zpravy.cz/veda/clanky/30745_44_0_0.html>

19. PEKAŘOVÁ, L.: *Jak žít a nezbláznit se*. Olomouc: Poznání, 2006. 200 s. ISBN 80-86606-49-X
20. PÖTHE, P.: *Dítě v ohrožení*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství G plus G, 1996. 143 s. ISBN 80-901896-5-2
21. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. 322s. ISBN 80-7178-772-8
22. ŘEŠETKA, M.: *Anglicko – český, Česko – anglický slovník*. 3. vyd. Olomouc: Fin Publishing, 2002. 1326 s. ISBN 80-86002-80-2
23. ŘÍČAN, P.: *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9
24. ŠIMANOVSKÝ, Z.: *Hry pro zvládnutí agrese a neklidu*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 175 s. ISBN 80-7178-689-6
25. ŠRÁMKOVÁ, M.: *Rukověť rodiče malého školáka*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2005. 115 s. ISBN 80-00-01491-2
26. TRAIN, A.: *Nejčastější poruchy chování dětí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 200s. ISBN 80-7178-503-2

8. Klíčová slova

Šikana

Agresor

Oběť

Škola

Prevence

9. Přílohy

Příloha 1	Dotazník
Příloha 2	Informační leták pro děti
Příloha 3	Informační leták pro mládež
Příloha 4	Informační leták pro rodiče
Příloha 5	Minitest pro rodiče

Příloha 1:

Škola:	
Třída:	Pohlaví: chlapec / dívka
Jak vyplňovat dotazník: Podtrhni nebo zakroužkuj odpověď, která je pravdivá, u některých otázek to může být i více odpovědí.	
Nepodepisuj se!	
1. Jsi rád(a) v této třídě? Oznámkuj známkou od jedničky do pětky	ANO 1 2 3 4 5 NE
2. Máš ve třídě dobrého kamaráda?	ANO NE
3. Jsou v tvé třídě nějaké party? Patříš do některé?	ANO NE ANO NE
4. Co podle tebe je šikana?	
5. Byl (a) jsi někdy svědkem toho, že jiní spolužáci ze školy ubližovali tvému spolužákovi?	ANO NE
6. Ubližoval nebo ubližuje někdo ze třídy či ze školy tobě?	ANO NE
7. Pokud jsi byl svědkem ubližování spolužákovi, nebo někdo ubližoval Tobě jak?	
8. Jak často to bylo:	- Téměř každý den - Téměř každý týden - Asi jednou do měsíce - Méně často, výjimečně

9. Kde se to stalo? Ve třídě – Na chodbě – V šatně – Na WC – V jídelně – V družině – Cestou do školy a ze školy – V tělocvičně, na hřišti. Pokud jinde, kde?		
10. Ten, kdo ubližuje, je chlapec, nebo dívka? Kolik je těch, kteří ubližují?	Chlapec	Dívka
11. Jsou to spolužáci?	ANO	NE
12. Řekl(a) jsi někomu o tom, že je tobě nebo někomu tobě blízkému ubližováno? Pokud ano, komu?	ANO	NE
13. Pomohl ten, komu jsi to řekl(a)?	ANO	NE
14. Byl potrestán ten, kdo ubližoval?	ANO	NE
15. Zkusil(a) jsi bránit sebe nebo svého kamaráda?	ANO	NE
16. Proč myslíš, že je dobrý nápad požádat o pomoc učitele?		
17. Kdo si myslíš, že by mohl nejvíce pomoci? A jak?		
18. Co myslíš, že vede někoho k tomu, aby druhému ubližoval?		
19. Jak si myslíš, že by měl být potrestán ten, kdo ubližuje jinému?		
20. Informace o šikaně mám od:		

Příloha 2

Informační leták pro děti

Nepřehlédni, trápíš-li se kvůli šikaně.

Pomohu ti!

Jmenuji se:

Najdeš mě:

Návštěvní hodiny mám:

Telefon:

Vím, že je to moc těžké.

Cítíš se sám, je ti smutno, máš strach a nevíš, co máš dělat.

Přečti si proto následující řádky.

Co je to šikanování?

Za šikanování se považuje to, když jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně ubližuje druhým.

Znamená to, že ti někdo, komu se nemůžeš bránit, dělá, co je ti nepříjemné, co tě ponižuje, nebo to prostě bolí – strká do tebe, nadává ti, schovává ti věci, bije tě. Ale může ti znepříjemňovat život i jinak – pomlouvá tě, intrikuje proti tobě, navádí spolužáky, aby s tebou nemluvili a nevšímali si tě.

Proč jsi šikanován?

Není to proto, že jsi špatný, nebo proto, že si to nějak zasloužíš. Chyba není v tobě, ale ve špatných vztazích mezi žáky vaší třídy nebo školy. Převládá v nich bezohlednost a násilí. Pamatuj si, že nikdo nemá právo ti ubližovat!

Jak se můžeš bránit?

Když se ptali jednoho žáka, proč o svém trápení neřekl rodičům, odpověděl: „Já nevím, když přijdu domů, tak se na to snažím nemyslet. A doufám, že už to bude lepší.“

Myslet si, že už to bude lepší, je omyl. Nikomu nic neříct je strkání hlavy do písku, které situaci jenom zhoršuje. Nevzdávej to a udělej následující:

- **Obrat' se na mě jako na výchovného poradce / preventistu šikanování. Mohu ti skutečně pomoci, budu ti věřit a neprozradím tě.**
- **Svěř se svým rodičům.**
- **V případě, že nenajdeš odvalu říct to mně ani svým rodičům, zavolej na pražskou Linku bezpečí, telefon 800 155 555. Bezplatně můžeš telefonovat z celé republiky. Nepotřebuješ k tomu peníze ani telefonní kartu. Tito lidé ti budou věřit, protože nejsi sám kdo se takto trápí.**

Informační leták pro mládež

Nikdo nemá právo druhému ubližovat!

- Spolužáci se k tobě chovají nepřátelsky, ubližují ti a ty nevíš, jak dál.
- Víš o někom, kdo je šikanován, a je ti ho líto.

Překonej strach a zajdi za výchovným poradcem.

Jmenuje se:

Najdeš ho:

Návštěvní hodiny má:

Telefon:

Co je to šikanování?

Za šikanování se považuje, když silnější žák nebo žáci pro vlastní potěšení, často opakovaně, ubližují druhým. Zpočátku se to děje nenápadně, prostřednictvím různých legráček a „testíků“ (strkání, nadávání, schovávání věcí...), případně odmítáním, přehlížením, zesměšňováním a pomlouváním. Později se otravování života obětí stupňuje a zdokonaluje. Nastupuje fyzické násilí (bití, krádeže a poškozování věcí). Šikanování je vážná věc a v řadě případů bývá trestním činem. Oběti mohou následky šikanování na těle i duši nést po celý život.

Proč bývá člověk šikanován?

Není to proto, že by byl špatný, nebo proto, že by si to nějak zasloužil. Chyba není v něm, ale ve špatných vztazích mezi spolužáky, ve kterých převládá bezohlednost a násilí.

Jak se můžeš bránit?

Když se ptali jednoho zoufalého žáka, proč o svém trápení neřekl rodičům, odpověděl: „Já nevím, když přijdu domů, tak se na to snažím nemyslet. A doufám, že už to bude lepší.“

Myslet si, že už to bude lepší, je omyl. Ať už jsi oběť nebo svědek, nevzdávej to a udělej následující:

- **Obrat' se na výchovného poradce / preventistu šikanování. Může ti nejlépe pomoci, bude ti věřit a neprozradí tě.**
- **Svěř se svým rodičům.**
- **V případě, že nenajdeš odvalu svěřit se výchovnému poradci ani svým rodičům, zavolej na pražskou Linku bezpečí, telefon 800 155 555. Bezplatně můžeš telefonovat z celé republiky. Nepotřebuješ k tomu peníze ani telefonní kartu. Tito lidé ti budou věřit, protože nejsi sám, kdo se takto trápí.**

Informační leták pro rodiče

Jak ochránit své dítě před šikanou

Co je to šikanování?

Za šikanování se považuje to, když jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně ubližuje druhým.

V počátku se to děje nenápadně, prostřednictvím různých legrácek a „testíků“ (strkání, nadávání, schovávání věcí...), případně odmítáním, přehlížením, zesměšňováním a pomlouváním. Později se otravování života obětí stupňuje a zdokonaluje. Nastupuje fyzické násilí (bití, krádeže a poškozování věcí) nebo kruté psychické násilí, někdy oboje dohromady.

Následky šikanování

Šikanování je vážná věc a v řadě případů bývá trestným činem. Utrpení dětí je nepředstavitelné a jeho následky na těle i na duši mohou nést po celý svůj život.

Jak dítě zachránit?

Rodičům doporučujeme využít některou z alternativ podle toho, jak je konkrétní škola připravena šikanování řešit. Předpokladem, abyste to zvládli, je seznámit se s literaturou o tomto problému.

Koho kontaktovat

Obrátit se můžete především na pedagogicko-psychologickou poradnu, která má školu na starosti. Podle příslušného obvodu ji najdete v telefonním seznamu.

Od roku 2000 začala postupně rozvíjet činnost poradna *Společenství proti šikaně*, která je zaměřena speciálně na pomoc obětem šikanování a jejich rodičům. Podrobnější informace lze získat na internetové adrese: <http://www.sikana.org>

Co číst

Kolář, M.: Bolest šikanování. Portál, Praha 2001, 2005

Kolář, M.: Skrytý svět šikanování ve školách. Portál, Praha 1997, 2000.

Příloha 5

Minitest pro rodiče

Oběť - týrané dítě (ano - ne)

- dítě dává najevo své přednosti výrazně, často i nevhodně
- viditelně zvýrazňuje svůj vřelý vztah k některému učiteli
- odlišuje se výrazně od třídy svou inteligencí (kladně i záporně)
- výrazně se odlišuje svými projevy
- snaží se vetřít do přízně silnějších
- obléká se jinak než ostatní
- je výrazně obézní
- je tělesně slabé, má malou fyzickou sílu
- je tělesně neobratné
- má tělesný handicap nebo vzhledovou vadu
- těžko snáší fyzický střet
- není schopno se ubránit před případným napadením
- má obavy z měření sil
- vyhýbá se tvrdším sportům (hokej, kopaná apod.)
- podceňuje své schopnosti, výkony
- je nešikovné
- nedokáže se vzepřít ústrkům
- nedokáže přijmout běžné škádlení či postrkování
- je plaché
- je výrazně citlivé
- mezi vrstevníky se projevuje nevýrazně
- těžko se prosazuje
- těžko navazuje kontakt s vrstevníky
- nemá kamarády, je osamělé
- má nízké sebevědomí
- je zamlklé, neprůbojné
- nesnáší posměch
- často pociťuje zahanbení
- není schopné vzbudit sympatie dětí i dospělých
- nedokáže poskytnout citovou odezvu
- je příliš sebekritické
- snadno propadne panice a malomyslnosti
- se svými pocity se těžko svěřuje i svým rodičům

Převažuje u vašeho dítěte ANO nebo NE? V případě, že převažuje ANO, je nutné vyhledat pomoc, protože sami situaci asi těžko zvládnete. Nečekejte a začněte, dokud je čas. Šikana se v prvních stádiích většinou těžko pozná, ale stopy, které zanechá na dítěti, bývají hluboké a často i trvalé.

(Zdroj: <http://www.poradenskecentrum.cz>)